

Forsikringsdekning av revisors ansvar

Kandidatnr: 402

Veileder: Hans Jacob Bull

Leveringsfrist: 25.11.2003

Til sammen 16462 ord

Dato 24.11.2003

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNINGEN</u>	<u>1</u>
1.1	EMNET	1
1.2	RETTSKILDENE	2
1.3	PARTENE	4
1.4	EN OVERSIKT OVER REVISJONSVIRKSOMHETEN	7
1.4.1	LOVBESTEMT REVISJON	7
1.4.2	RÅDGIVNING OG ANDRE OPPGAVER FOR REVISOR	9
1.4.3	REVISJONSPROSESSEN	10
1.4.4	HENSYNET TIL ALLMENNE INTERESSER	10
1.5	DEN VIDERE FREMSTILLING	11
<u>2</u>	<u>KRAV TIL FORSIKRING</u>	<u>13</u>
2.1	INNLEDNING	13
2.2	MYNDIGHETSKRAV – REVISORLOVEN § 3-7 PUNKT 4	13
2.2.1	NÆRMERE OM INNHOLDET AV KRAVET TIL FORSIKRING - FORSKRIFTEN	15
2.2.2	BEGRUNNELSE FOR REGLENE	18
2.3	MYNDIGHETSKONTROLL	18
<u>3</u>	<u>ERSTATNINGSANSVARET</u>	<u>20</u>
3.1	INNLEDNING	20
3.2	ERSTATNINGSANSVAR I ELLER UTENFOR KONTRAKTSFORHOLD	20
3.3	ANSVARSGRUNNLAGET	23
3.3.1	INNLEDNING	23
3.3.2	REVISJON – REVISORLOVEN § 8-1	24
3.3.3	KRAVET TIL GOD REVISJONSSKIKK	27
3.3.4	ULOVFESTEDE MOMENTER VED CULPAVURDERINGEN	31
3.4	ØKONOMISK TAP	34
3.5	ÅRSAKSSAMMENHENG	35
3.6	RÅDGIVNING OG ANDRE OPPGAVER	40
3.7	ERSTATNINGSUTMÅLINGEN	42
3.7.1	SKADELIDTES MEDVIRKNING	42
3.7.2	LEMPNING AV ANSVARET	44
		I

<u>4</u>	<u>ANSVARSFORSIKRINGENS DEKNINGSFELT</u>	<u>45</u>
4.1	INNLEDNING	45
4.2	FORSIKRINGSVILKÅRENE	45
4.3	ERSTATNINGSANSVAR	46
4.4	RISIKOBESKRIVELSEN	48
4.5	BEGRENSNINGER I DEKNINGSFELTET	51
4.6	FORSIKRINGSTIDEN	52
4.7	FORSIKRINGSSUM OG EGENANDEL	53
<u>5</u>	<u>SKADELIDTES VERN I REVISORS ANSVARSFORSIKRING</u>	<u>55</u>
5.1	INNLEDNING	55
5.2	DIREKTE KRAV	55
5.2.1	INNHALDET AV DIREKTEKRAVET	57
5.3	REGRESS	58
5.3.1	INNLEDNING	58
5.3.2	REVISORS ADGANG TIL Å SØKE REGRESS HOS ANDRE ANSVARLIGE	58
5.3.3	FORSIKRINGSSELSKAPETS REGRESSADGANG OVERFOR REVISOR	60
<u>6</u>	<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>63</u>
<u>7</u>	<u>FIGURLISTE</u>	<u>66</u>
<u>8</u>	<u>VEDLEGG</u>	<u>67</u>

1 Innledningen

1.1 Emnet

Avhandlingens tema er ”forsikringsdekning av revisors ansvar”. Med ansvar menes i denne sammenheng erstatningsansvar. Formålet med avhandlingen er å foreta en analyse av dekningsfeltet under en ansvarsforsikring knyttet til revisors virksomhet.

I den senere tid er det blitt rettet betydelig oppmerksomhet rundt revisors rolle, stilling og ansvar både på nasjonalt og internasjonalt plan. I Norge har dette ført til en strengere regulering av revisors oppgaver og plikter.

Bakgrunnen for denne utviklingen er erstatningskrav rettet mot revisorer på det amerikanske markedet. Både ”Enron-skandalen” og ”WorldCom-skandalen”, som begge ble revidert av Arthur Andersen, er eksempler som viser at regnskapsbrudd kan føre til konkurser for selskapene og omfattende tap for ulike tredjemenn.

Et par konkurser også her i landet bidrar til at temaet fortsatt er meget aktuelt.

Finance Credit, som ble revidert av KPMG, har satt et nytt fokus på uriktig og misvisende regnskapsinformasjon, og i forbindelse med Sponsor Service’s konkurs, vil Ernst & Young bli gransket av Kredittilsynet.

De aktuelle erstatningskrav, rettet mot revisorer, viser at revisjonsvirksomhet kan være risikofylt. For å unngå at revisorer går konkurs og sikre at tredjemenn får sitt erstatningskrav dekket, har myndighetene innført en plikt til å stille nødvendig sikkerhet¹ for den lovpliktige revisjon. Normalt vil revisor tegne en ansvarsforsikring for å oppfylle kravet.

Det er derfor nødvendig å foreta en avgrensning av den lovpliktige revisjon, for å fastsette grensene for de krav myndighetene setter til sikkerhet.

For å få dekning etter ansvarsforsikringen, må to vilkår være oppfylt.

For det første må revisor ha blitt erstatningsansvarlig.

For det andre må erstatningsansvaret ha oppstått i forbindelse med revisors virksomhet.

¹ Sikkerheten kan bestå av en ansvarsforsikring eller garantierklæring. Avhandlingen omfatter kun forsikringsdekningen, slik at garantier faller utenfor emnet.

Revisors ansvar kan ha grunnlag i lov eller avtale. Ansvarsforsikringen dekker kun ansvar etter de alminnelige erstatningsrettslige regler. Det er derfor nødvendig å foreta en avgrensning av de tilfeller hvor revisor kan bli ansvarlig etter de ulike regler. Videre er det av stor betydning for erstatningsspørsmålet om revisors ansvar bygger på den alminnelige erstatningsrettslige culpanormen, eller den strenge profesjonsansvarsnormen. For revisorer er det ansvar for de rene formuestapene som er aktuelle, slik at skade på person og tingsskade holdes utenfor. Ved vurderingen vil spørsmålet om hvorvidt revisor har utført sine oppgaver i samsvar med ”god revisjonsskikk” være relevant.

I den senere tid er det også oppstått tilfeller hvor nærhet mellom revisor og bedriften reiser spørsmål om revisors uavhengighet. Dette er særlig aktuelt i store revisjonsfirmaer som påtar seg rene revisjonsoppdrag og andre oppdrag for kunden. Dette kan reise særlige erstatningsrettslige spørsmål som jeg ikke behandler her.

1.2 Rettskildene

Forsikringsavtalen er en meget viktig kilde ved fastsettelsen av forsikringsdekningen. Avtalen består av to komponenter. Forsikringsbeviset og forsikringsvilkårene. Med forsikringsvilkår forstår man de generelle og spesielle forutsetninger som gjelder for vedkommende forsikring.

Utgangspunktet er at forsikringsselskapet og sikrede selv kan bestemme forsikringens omfang. Ved de obligatoriske forsikringsordninger, er det derimot myndighetene som fastsetter forsikringsbehovet.

Lov om forsikringsavtaler av 16 juni 1989 nr. 69 (heretter FAL) er den sentrale loven på forsikringsavtalerettens område. Lovens del A gjelder ”avtaler om skadeforsikring²” jf. § 1-1. Hva som er skadeforsikring finner vi svar på i § 1-1 annet ledd, hvor loven eksplisitt nevner *forsikring mot erstatningsansvar*. Lovens del A er følgelig relevant i en fremstilling om forsikringsdekning av revisors ansvar.

² Lovens del A er avgrenset negativt til å gjelde alt som ikke er personforsikring, se NOU 1987:24 s 43

I utgangspunktet er loven preseptorisk jf. § 1-3. Forsikringsselskapene har ingen adgang til å fravike de tvingende regler gjennom vilkårene. Av særlig interesse for avhandlingen er § 7-7 om skadelidtes stilling ved tvungen ansvarsforsikring.

Det er imidlertid flere bestemmelser i loven som kan fravikes, men dersom regelen er tvingende må vilkårene ikke stride mot slike bestemmelser³.

FAL inneholder ingen bestemmelser om ansvarsforsikringens dekningsfelt. Vi må derfor søke etter svar på ulike problemstillinger i forsikringsavtalen.

Loven kommer inn som deklarasjonsrett hvor vilkårene ikke gir noe svar på ulike problemstillinger. Vilårene må da utfylles av de deklarasjonsreglene i FAL.

De relevante forarbeider til FAL er NOU 1987: 24 Om skadeforsikring. Også tidligere lov og forarbeider kan være relevante rettskilder.

Lov om revisjon og revisorer 15. januar 1999 nr.2 (heretter revisorloven), samt dens forskrifter av 15. januar 1999. nr.2, er de sentrale kilder ved lovbestemt revisjon.

For det første er loven relevant med hensyn til krav om sikkerhet.

For det andre vil loven være relevant ved fastsettelse av erstatningsansvaret.

Revisorloven utfylles av Ot.prp. nr. 75 (1997-98) og NOU 1997:9, som er de relevante forarbeidene til loven.

Gjennom EØS-avtalen har Norge forpliktet seg til å gjennomføre rettsregler i overensstemmelse med direktiver fastsatt av EU-fellesskapet.

Rådsdirektiv 84/253/EØF fastsetter bestemmelser om godkjenning av personer med ansvar for lovfestet revisjon av regnskapet (8 selskaps-direktiv). Revisorloven gjennomfører reglene fastsatt i direktivet⁴.

Direktivet har ingen bestemmelser om det nærmere innholdet i revisjonen. 4. og 7.

direktiv stiller krav til lovpliktig revisjon, men inneholder ingen definisjon av begrepet.

Derimot har International Federation of Accountants (IFAC) definert at formålet med revisjonen er å gi revisor mulighet til å uttale seg om hvorvidt regnskapene i det alt vesentlige er utarbeidet i overensstemmelse med en fastsatt regnskapsnorm. Den norske revisorbransjen er forpliktet til å vurdere anbefalingene fra IFAC og harmonisere

³ Slike avtaler er ugyldige etter FAL

⁴ Ot.prp. nr. 75 (1997-98) s 7

standardene så langt det passer⁵. Disse kildene innebærer at rettsavgjørelser og praksis utenfor Norge kan være relevante ved bedømmelsen av norske rettstilfeller.

I tillegg til revisorloven er Lov om skadeserstatning, 13. juni 1969 nr.24 (heretter SKL) relevant for ansvarsforsikringens erstatningsrettslige side. Loven vil for det første være aktuell for å avgjøre hvilke erstatningsrettslige innsigelser forsikringsselskapet har. Videre er loven relevant for forsikringsselskapets regressadgang.

Rettspraksis er en relevant kilde for avhandlingen. Fokuseringen rundt revisors ansvar har medført en økning av antall rettssaker. De fleste saker som omhandler revisors ansvar fastsettes imidlertid gjennom et forlik med de skadelidte. En rettssak medfører negativ publisitet for revisor, og siden revisorbransjen er avhengig av at omverdenen har tillit til deres arbeid, kan en rettssak være meget uheldig.

Aksjeloven 4. juni 1976 nr. 59 § 15-1 jf. § 15-2 og revisorloven 14. mars 1964 nr. 2 § 17a, hadde bestemmelser om revisors erstatningsansvar. Disse ble opphevet ved den nye revisorloven, men rettspraksis rundt disse bestemmelsene vil være relevant for avhandlingen.

Regnskapsloven 17. juli. 1998 nr. 56 er relevant ved fastsetter hvilke selskaper som har en revisjonsplikt.

Revisorbransjens praksis er relevant både ved den erstatningsrettslige vurdering og omfanget av revisors virksomhet. Det er særlig retningslinjer utarbeidet av Den norske Revisorforening, inntatt i Revisors håndbok, som er relevante.

1.3 Partene

Avhandlingen omhandler både forsikringsrettslige og erstatningsrettslige problemstillinger. Jeg vil her derfor beskrive partene i de ulike rettsområder hver for seg.

Erstatningsforholdet

Partene ved revisjonsoppdraget er foretaket og den eksterne revisor, se figur 1.

⁵ Gulden, Bror Petter: Den eksterne revisor s 140.

Med "ekstern revisjon" menes den revisjon som foretas utenfor foretaket, i motsetning til den interne revisor som er ansatt i foretaket⁶.

Den eksterne revisor er derfor uavhengig av og har ingen særinteresser i foretaket.

Revisor gis fullt innsyn i foretakets forhold og gransker regnskapets informasjon, som er produsert av foretakets interne revisor. Videre avgir revisor en bekreftelse overfor omverdenen, som har et behov for informasjon vedrørende regnskapets riktighet.

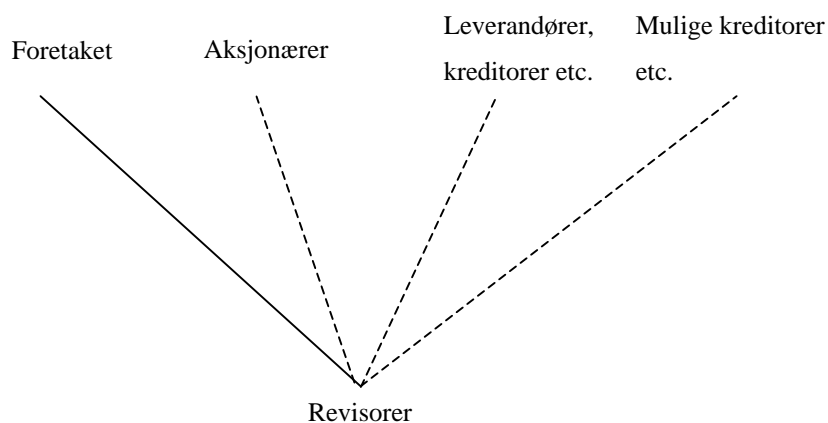
Bakgrunnen er å dekke behovet for en profesjonell og uavhengig etterprøving, og bekreftelse av økonomisk revisjon.

Revisjonen kan ha betydning for ulike brukere av et foretaks regnskap, se figur 1. De ulike brukere er ikke part i revisjonsoppdraget, men har interesser i foretaket. Det kan for eksempel være kreditorer, aksjonærer, kunder, selskapets ledelse eller ansatte, offentlige myndigheter etc.

De ulike interessegruppene blir i den videre fremstilling omhandlet under ett og vil bli kalt tredjemenn.

Revisor kan følgelig bli erstatningsansvarlig overfor tredjemenn selv om disse ikke er part i oppdraget.

Erstatningsforholdet kan illustreres slik:

Figur 1: Revisors ansvar i forhold til foretaket og tredjemenn

⁶ Gulden, Bror Petter: Revisjon, teori og metode s 18

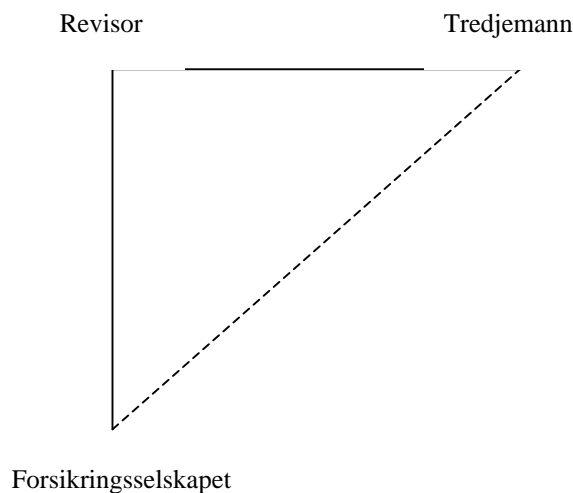
Forsikringsforholdet

Parter i forsikringsavtalen⁷ er i henhold til FAL § 1-2 a og b forsikringstaker og selskapet⁸.

Den som er dekket under avtalen er sikrede, jf. § 2-1 c. Sikrede er etter bestemmelsen *den hvis erstatningsansvar er dekket*. Ansvarsforsikringen dekker revisors erstatningsansvar, og revisor er følgelig sikret i lovens forstand.

Skadelidte/tredjemann regnes derfor ikke å være sikret. Hovedregelen vil derfor være at tredjemann ikke får dekket sitt krav gjennom forsikringen, dersom sikrede har forspilt sin ansvarsdekning. Unntak gjelder imidlertid hvor lovgiver har valgt å innføre en tvungen forsikringsordning. Som vi skal se nedenfor er dette tilfellet for revisorer, slik at de innsigelser selskapet har overfor revisor ikke kan gjøres gjeldene overfor tredjemann.

Forsikringsforholdet kan illustreres slik:

Figur 2: Revisors forhold til tredjemann og forsikringsselskapet

⁷ Hvorvidt det foreligger en forsikringsavtale mellom revisor og selskapet, avgjøres etter de alminnelige avtalerettslige regler jf. NOU 1987:24 s 59

⁸ I avhandlingen er revisor forsikringstager, og forsikringsselskapet den som påtar seg å yte forsikringen.

1.4 En oversikt over revisjonsvirksomheten

Risikoen for å pådra seg et erstatningsansvar er knyttet til revisors virksomhet.

Det blir derfor nødvendig å fastsette hvilke oppgaver som omfattes av revisjonsvirksomheten for å klargjøre hvorvidt forsikringen tilfredsstiller revisors forsikringsbehov og myndighetenes krav.

Revisor utfører ofte flere forskjellige oppgaver i sin virksomhet. Først og fremst vil hans oppgaver være revisjon av årsregnskaper etter revisorloven, se nedenfor punkt 1.4.1. I tillegg har revisor en rådgivende funksjon ved gjennomføringen av oppdraget, og kan utføre flere andre oppgaver som ikke omfattes av revisorlovens bestemmelser, se punkt. 1.4.2.

1.4.1 Lovbestemt revisjon

Revisorloven § 1-1 annet ledd fastsetter at revisjon av revisjonspliktige foretak skal skje i samsvar med revisorlovens bestemmelser.

Revisorloven § 2-1 stiller krav til en rekke foretak etter regnskapsloven § 1-2 første ledd som skal revideres av en faglig kvalifisert person.

Verken revisorloven, dens forarbeider eller EU direktivene inneholder noen definisjon av den lovpliktige revisjon.

Derimot fastsetter RS 200 at formålet med revisjonen er å gjøre revisor i stand til å avgi en uttalelse om hvorvidt regnskapet i det alt vesentlige er utarbeidet i overensstemmelse med lov og god regnskapsskikk⁹.

Revisors oppgaver defineres gjennom formålet med revisjonen. Formålet er det samme for de eksterne revisorer, og er fastsatt i revisorloven kapittel 5.

Revisorloven § 5-1 første ledd regulerer revisors primære arbeidsoppgave. Det fremgår av ordlyden at revisor har en plikt til å *”vurdere om årsregnskapet er utarbeidet og fastsatt i samsvar med lov og forskrift”*. Med lov menes i utgangspunktet

⁹ Formålet i RS 200 harmonerer med formålet fastsatt av IFAC, se avhandlingens punkt 1.2

regnskapslovens regler¹⁰. Bestemmelsen gir revisor hjemmel til å kontrollere regnskaper og attestere informasjonen overfor omverdenen, såkalt finansiell revisjon. Med finansiell revisjon menes granskning og bekreftelse av riktigheten av den regnskapsinformasjon som allerede eksisterer og som overlates til den eksterne revisor¹¹.

Risiko for feilinformasjon knyttet til vurdering av årsregnskaper varierer i hvert enkelt tilfelle. Revisor må derfor innhente tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonsbevis for å kunne trekke konklusjoner som grunnlag for sin uttalelse¹².

Etter revisorloven § 5-1 første ledd, annet punktum, skal revisor vurdere om den revisjonspliktige ledelse har oppfylt kravene etter regnskapsloven. Dersom ledelsen ikke har utført sin plikt, er risikoen for at feilinformasjon ikke blir avdekket større. Plikten fremgår av regnskapsloven kapittel 2, og det har ikke vært noen endringer i rettstilstanden på dette punkt¹³.

I henhold til revisorloven § 5-1 første ledd, tredje punktum, skal revisor kontrollere årsberetningen. I henhold til den tidligere regnskapsloven forelå det intet skille mellom årsregnskapet og årsberetningen. Kravene til årsberetningen fastsettes i regnskapsloven § 3-3. Konsekvensen av dette skille er at revisor må vurdere om årsregnskapet og årsberetningen hver for seg tilfredsstiller lovens krav¹⁴.

Revisor skal vurdere tre forhold i forbindelse med årsberetningen.

For det første må revisor vurdere forutsetningen om fortsatt drift. RS 570 inneholder retningslinjer for hvordan revisor skal forholde seg til vurderingen.

For det andre skal revisor vurdere om forslag til anvendelse av overskudd eller dekning av tap er i samsvar med lov og forskrift.

For det tredje må revisor vurdere om opplysningene er konsistente med årsregnskapet.

¹⁰ Ot.prp. nr.75 s 33

¹¹ Gulden, Bror Petter: Revisjon, teori og metode s 18

¹² RS 120 Rammeverk for standarder for revisjon og beslektede tjenester punkt 12. Revisors håndbok s 41

¹³ Ot.prp. nr 75 s 33

¹⁴ Cordt-Hansen, Hans: Revisorloven med kommentarer s 146

Hovedregelen i norsk rett har vært at revisor ikke skal foreta operasjonell revisjon. Med operasjonell revisjon menes kontroll av utformingen av styringssystemer (Corporate governance), og påse at den fungerer etter formålet. Dette arbeidet forbeholdes normalt den interne revisor¹⁵.

I henhold til revisorloven § 5-1 annet ledd skal imidlertid revisor ”se etter” at den revisjonspliktige har ordnet formuesforvaltningen på en betryggende måte. Her har lovgiver tillagt revisor en operativ oppgave som omfattes av myndighetenes krav til forsikring.

Til slutt skal revisor gjennom revisjonen ”bidra til å forebygge og avdekke misligheter og feil” jf. § 5-1 siste ledd.

Begrepet misligheter blir definert i RS 240 som *tilsiktete handlinger fra ledelsen, ansatte eller tredjepart som medfører feilinformasjon i regnskapet*. Begrepet er derfor betydelig videre enn underslag, og handlingen kan også begås i foretakets interesse. Misligheter må skilles fra begrepet *feil*, da disse er utilsiktede og det forligger følgerlig ingen vinnings hensikt. Eksempler på misligheter er manipulasjon, forfalskning, bevisste endringer i regnskapsdata eller dokumenter, bevisst ufullstendige eller unnlatt registrering av transaksjoner og bevisst registrering av transaksjoner som er uten reelt grunnlag¹⁶.

Bestemmelsen tar følgerlig sikte på å hindre den økonomiske kriminalitet i samfunnet.

1.4.2 Rådgivning og andre oppgaver for revisor

Rådgivning, som er en integrert del av revisjonen, følger de samme regler som revisjonen og volder sjelden problemer.

Rådgivning, som ikke er en integrert del av revisjonen, utgjør en stor del av revisors virksomhet. Dette er oppgaver som tillegges revisor i særlovgivningen og omfattes derfor ikke av den lovpliktige revisjon, for eksempel skatteråd.

Rådgivning er likevel pålagt å følge visse bestemmelser i revisorloven, se revisorloven § 1-1 tredje ledd, men det vil bli for omfattende å gå inn på de ulike bestemmelsene her.

¹⁵ Gulden, Bror Petter: Revisjon, teori og metode s 18

¹⁶ Dette var tilfellet i ”Tamrosaken” og Finance Credit feilrapporterte størrelser på kundefordringer.

Revisorer kan også utøve visse former for rettshjelpvirksomhet.

Dl. § 218 punkt 2, gir registrerte og statsautoriserte revisorer hjemmel til å bistå med utferdigelse av selvangivelse, næringsoppgaver, skatteklager og visse andre henvendelser til skattemyndighetene.

Omfanget av slik rådgivning har tiltatt de senere år, blant annet på grunn av lønnsomheten i dette for revisorene. Dette har medført nye problemstillinger rundt revisors uavhengighet.

1.4.3 Revisjonsprosessen

Revisjonsvirksomhet kan deles inn i tre hovedfaser; planlegging, gjennomføring og konklusjon. Risikoen for feilinformasjon i regnskapene kan avdekkes både i planleggingsfasen og i gjennomføringsfasen. Nærmere fastsettelse av hva som skjer i de ulike fasene er ikke nødvendig i denne avhandlingen, da ansvarsforsikringen dekker virksomheten i sin helhet i forsikringsvilkårene.

Revisorloven § 5-2 annet ledd fastsetter at revisor skal utføre de overfor nevnte oppgaver *i samsvar med god revisjonsskikk*.

1.4.4 Hensynet til allmenne interesser

Bakgrunnen for den lovpliktige revisjon er av hensyn til klient og tredjemann. Et revidert foretak vil styrke tilliten for ulike grupper som har interesser i foretaket. Opplysninger om foretaket får interessegruppene gjennom nummererte brev og årsberetningen.

Revisorloven § 5-6, aksjeloven § 7-4 annet ledd og allmennaksjeselskapsloven § 7-4 annet punktum, fastsetter en plikt for revisor til å avgi revisjonsberetning.

Revisjonsberetningen er omverdenens viktigste kilde til informasjon om hvorvidt foretaket er revidert i samsvar med lov, forskrift og god revisjonsskikk. Det er viktig å presisere at revisors underskrift på revisjonsberetningen på ingen måte er en garanti for at regnskapet er korrekt. Et revidert regnskap skal bekrefte at det ikke foreligger vesentlige feil og uregelmessigheter i foretakets regnskap. Dersom revisor oppdager slike feil, skal dette omtales i revisjonsberetningen¹⁷. De lovbestemte krav om innholdet

¹⁷ Ot.prp. nr.75 s 45

i beretningen fremstår som minimumskrav. Dette betyr likevel ikke at revisor kan informere om alt vedkommende har fått kunnskap om. Revisjonsberetningens innhold begrenses imidlertid av taushetsplikten¹⁸ etter § 6-1.

I henhold til revisorloven § 5-2 har revisor plikt til å underrette den revisjonspliktige ledelse, dersom revisor avdekker en rekke forhold. Dette skal formelt skje gjennom nummererte brev, jf. revisorloven § 5-4. Hvilke forhold revisor skal underrette ledelsen om fremgår av revisorloven § 5-2 fjerde ledd og revisjonsstandarder.

Det foreligger et avvik mellom det omverdenen forventer at revisor skal utføre og revisorbransjens oppfattelse av virksomheten. Dette medfører et problem for revisorer for jo større gapet er, desto mindre vil troverdigheten til revisors virksomhet være¹⁹.

Bakgrunnen for den nye revisorloven var blant annet å redusere dette forventningsgapet ved å gi en bedre definisjon av revisors oppgaver. Utvalget uttalte at mangelen på et klart formål med revisjonen og den uklare beskrivelsen av det resultat som forventes oppnådd også skaper uklarhet om revisors oppgaver og plikter og forsterker det forventningsgap som er oppstått²⁰.

1.5 Den videre fremstilling

I kapittel 2 gir jeg oversikt over hvilke deler av revisors virksomhet som omfattes av plikten til å tegne forsikring. Her vil også myndighetenes kontroll med revisors forsikringsdekning bli omtalt.

Kapittel 3 omhandler i hvilke tilfeller revisor kan pådra seg et erstatningsansvar overfor klient og tredjemann. Her behandles først og fremst erstatningsvilkårene for den lovpliktige revisjon, men rådgivning vil også bli omtalt. Videre vil enkelte spørsmål i forbindelse med erstatningsutmålingen bli behandlet.

Kapittel 4 tar for seg dekningsfeltet under en ansvarsforsikring for formuesskade. Her vil det bli foretatt en avgrensning av hva som faller innenfor og utenfor forsikringen. Her vil også forsikringssum og egenandel bli omtalt.

¹⁸ Taushetsplikten blir ikke nærmere omhandlet i avhandlingen

¹⁹ En årsak til forventningsgapet kan være den mangelfulle definisjon av lovpliktig revisjon på EU-plan.

²⁰ NOU 1997:9 s 76

Kapittel 5 i avhandlingen dreier seg om skadelidtes vern i ansvarsforsikringen. Først drøfter jeg skadelidtes adgang til å holde seg direkte til selskapet. Deretter hvilken betydning ulike innsigelser har for innholdet av direktekravet. Til slutt drøftes forsikringsselskapets regressadgang overfor revisor og andre skadevoldere.

2 Krav til forsikring

2.1 Innledning

Formålet med dette kapittelet er å kartlegge hvilke krav til forsikring myndighetene fastsetter for revisorer i deres virksomhet. Kapittelet danner grunnlag for om forsikringsselskapenes forsikringsordninger tilfredsstiller myndighetenes krav.

Myndighetene har stilt krav til forsikring for revisorer i revisorloven og dens forskrifter. Revisorloven fastsetter kravet, mens forskriften fastsetter det nærmere innhold. I punkt 4.2 går jeg inn på bestemmelsene for å fastsette hvilke deler av revisors virksomhet som omfattes av plikten.

2.2 Myndighetskrav – revisorloven § 3-7 punkt 4

Hovedregelen i norsk forsikringsrett er at det er opp til den enkelte om man vil sikre seg gjennom ulike forsikringsordninger. Likevel er det vel kjent at myndighetene stiller krav til sikkerhet for visse yrkesgrupper som er særlig utsatt for å bli tillagt ansvar i sin virksomhetsutøvelse.

Eksempler på liberale yrkesgrupper, hvor myndighetene har lovregulert plikten til å tegne ansvarsforsikring, er advokater, meglere etc.

FAL § 7-7 fastsetter at dersom forsikringstager tegner forsikring for å oppfylle pålegg gitt i eller i medhold av lov, står vi overfor en tvungen forsikring. Spørsmålet blir da om revisorer gjennom lov er pålagt å tegne forsikring.

Plikten til å tegne forsikring for revisorer er fastsatt i revisorloven § 3-7 punkt 4²¹.

Bestemmelsen er et tilleggsvilkår for revisorer som reviderer årsregnskaper.

Etter ordlyden skal revisor ha ”*nødvendig sikkerhet for mulig ansvar etter revisorloven § 8-1*”.

Spørsmålet blir da i hvilke tilfeller revisorloven § 8-1 kommer til anvendelse.

I henhold til revisorloven § 1-1 annet ledd skal revisjon av revisjonspliktige årsregnskap etter § 2-1 jf. regnskapsloven § 1-2 foretas i samsvar med revisorlovens bestemmelser.

²¹ EU-direktivene inneholder ingen regler om sikkerhetsstillelse

Myndighetene stiller følgelig et krav til ansvarsforsikring for et eventuelt erstatningsansvar på bakgrunn av lovbestemt revisjon etter revisorloven. Dersom revisor reviderer årsregnskaper til foretak som ikke har en revisjonsplikt, vil likevel revisorloven komme til anvendelse, dersom revisor i årsberetningen eller på annen måte gir uttrykk for at regnskapet er revidert, revisorloven § 1-1 annet ledd, siste punktum. Har revisor i sin erklæring til oppdragsgiver bestemt at revisorloven skal komme til anvendelse, omfattes også denne virksomheten av forsikringsplikten.

Avtalte kontrollhandlinger og begrenset revisjon er oppgaver revisor kan utføre i henhold til RS 910 og RS 920, men omfattes ikke av den lovbestemte revisjon i revisorloven. Denne type virksomhet omfattes følgelig ikke av plikten til å tegne ansvarsforsikring. Spørsmålet er om revisor ved å betegne oppdraget ”avtalte kontrollhandlinger” eller ”begrenset revisjon” unngår forsikringsplikten.

Når revisor påtar seg slike oppgaver, må revisor presisere omfanget av de oppgaver som skal gjennomføres. Dersom omfanget tilsier at oppdraget rent faktisk er lovbestemt revisjon, kan ikke revisor omgå reglene om tvungen forsikring ved å kalle oppdraget avtale kontrollhandlinger eller begrenset revisjon. Avgir revisor en uttalelse som minner om lovbestemt revisjon, vil forholdet bedømmes etter revisorlovens krav²².

Det neste spørsmål er om rådgivning, som revisor utfører, omfattes av forsikringsplikten etter revisorloven.

Rådgivning, som er en integrert del av revisjonen, omfattes av revisorloven § 1-1 annet ledd, og rammes naturligvis av plikten.

Revisorloven § 1-1 tredje ledd gir en uttømmende oppregning av hvilke av lovens bestemmelser som skal gjelde for rådgivning som ikke er en integrert del av revisjonen. Utgangspunktet er at ”*rådgivning og andre tjenester*” ikke omfattes av forsikringsplikten, jf. revisorloven § 1-1 tredje ledd.

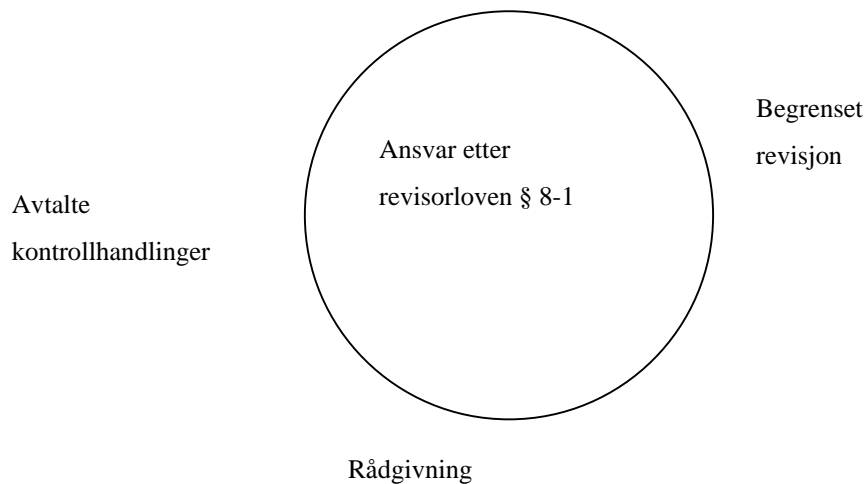
Med rådgivning og andre tjenester menes oppgaver revisor har hjemmel til å utføre i henhold til særlovgivningen. Dette kan for eksempel være avgivelse av særattestasjoner, skatteråd etc.

Unntak gjelder der hvor revisor skal bekrefte opplysninger for det offentlige, jf.

²² Cordt-Hansen, Hans: Revisorloven med kommentarer s 32

revisorloven § 1-1 tredje ledd, siste punktum. Skal revisorer for eksempel avgi særattestasjoner til det offentlige omfattes denne virksomheten av forsikringsplikten.

Myndighetskravene kan i en enkel form illustreres slik:

Figur 3: Myndighetenes krav til forsikring for revisorer

Sirkelen representerer grensene for forsikringsplikten. Området inne i sirkelen er omfattet av plikten, mens revisor har ingen plikt til å tegne forsikring for oppgaver som faller utenfor sirkelen.

Den tidligere revisjonsloven av 14. mars 1964 nr. 2 opererte ikke med spesielle krav til forsikring, se lovens § 17a som kun regulerer revisors erstatningsansvar overfor skadelidte²³.

2.2.1 Nærmere om innholdet av kravet til forsikring - Forskriften

Revisorloven § 3-7 punkt 4 fastsetter at sikkerheten må være i samsvar med regler fastsatt av departementet²⁴. Reglene er fastsatt i forskrift av 15. januar 1999 nr. 2 om revisjon og revisorer.

²³ Derimot påla Revisorforeningen sine medlemmer en obligatorisk forsikringsordning, noe jeg ikke går nærmere inn på i avhandlingen.

²⁴ Finansdepartementet

Regler om forsikringens form og størrelse finner vi i forskriftens kapittel 3 om sikkerhetsstillelse.

Forsikringens størrelse er fastsatt til minst 5 millioner kroner, jf forskriftens § 3-3.

Bestemmelsen er et minimumskrav per ansvarlig revisor²⁵ som utfører revisjonsvirksomhet. Er det for eksempel et stort revisjonsfirma med mange ansatte, må minimumskravet ganges med antall ansatte ansvarlige revisorer.

Etter forskriftens § 3-3 annet ledd har Kredittilsynet hjemmel til å stille krav til ytterligere sikkerhet ut over minimumskravene. Myndighetene kan derfor i enkelttilfeller foreta en konkret vurdering av virksomheten og dens forsikringsbehov. Gjengs praksis har imidlertid vært at Kredittilsynet har overlatt til revisjonsselskapene å avgjøre sitt forsikringsbehov ut over myndighetskravene²⁶. Kredittilsynet har inntil nå aldri brukt denne bestemmelsen.

Videre skal forsikringen henhold til lov av 10. juni 1988 nr. 40 (finansieringsvirksomhetsloven) stilles av norsk forsikringsselskap, eller annet norsk foretak. Med annet foretak menes sparebanker, forretningsbanker og selskap med videre²⁷, eller et annet foretak med tillatelse til å drive virksomhet som er underlagt tilsynsmyndighet, og som har hovedsete i en annen EØS stat, jf. § 3-1 første ledd. Når forskriften bestemmer at sikkerheten skal stilles av norsk forsikringsselskap, menes det her at revisor må skaffe seg en forsikring i Norge eller i et EØS land. Det er viktig å presisere her at det ikke foreligger noen plikt for forsikringsselskaper i Norge til å tilby forsikringer for alle revisorer. Selskapene kan her, som ved alle andre forsikringstypene selv avgjøre hvem de vil inngå avtale med. Jeg forutsetter derfor i det følgende at revisor får tegnet forsikring i et av selskapene loven aksepterer.

²⁵ Jeg har vært i kontakt med Kredittilsynet, hvor de bekreftet at kravet til forsikringens størrelse gjaldt *per* den ansvarlige revisor.

²⁶ Jf. Intervju med Kredittilsynet

²⁷ Cordt-Hansen Hans, Revisorloven med kommentarer s 68

Pliktsubjektet er enten den enkelte revisor eller et revisjonsfirma²⁸, se § 8-1 første og annet ledd. Tegner et revisjonsselskap forsikring for selskapets ansatte, er selskapet solidarisk ansvarlig med den revisor som utfører oppdraget. Det foreligger med andre ord en identifikasjon mellom de ansatte og foretaket som sådan.

I den videre fremstilling bruker jeg begrepet *revisor* som en samlebetegnelse på den enkelte revisor og revisjonsselskapet.

Med "*revisor*" menes en statsautorisert eller registrert revisor jf. revisorloven § 2-1 første ledd. Revisorloven stiller opp en rekke grunnleggende betingelser for at revisor skal få status som registrert eller statsautorisert, se lovens kapittel 3²⁹.

Sondringen mellom statsautoriserte revisorer og registrerte revisorer har i dag ingen stor betydning, da de fleste selskaper kan benytte både registrerte og statsautoriserte revisorer, så lenge de er godkjent av kredittilsynet etter revisorloven kapittel 3.

En betydelig del av revisjonshandlinger utføres under ansvar av de registrerte og autoriserte revisorer av medarbeidere som ikke har slik status. Spørsmålet blir da om slike medarbeidere blir identifisert med selskapet.

Dersom arbeidet blir utført i den autoriserte/registrerte revisors navn, vil erstatningsansvaret i utgangspunktet rettes mot han. Bruker for eksempel de store internasjonale revisjonsfirmaer siviløkonomer uten revisortittel ved utførelsen av virksomheten, vil firmaet være solidarisk ansvarlig etter revisorloven § 8-1 annet ledd, jf overfor.

Det ville stride mot all rettsoppfatning om revisor skulle komme unna erstatningsansvar ved å bruke personer uten revisortittel i sin virksomhet. Skadelidte vil følgelig bli dekket gjennom revisors ansvarsforsikring også i slike tilfeller.

Dersom slike medarbeidere utfører andre oppgaver enn lovbestemte revisjon, vil hjemmelen være arbeidsgiveransvaret i SKL § 2-1.

Begge bestemmelsene hjemler et objektivt ansvar for arbeidsgiver. Arbeidsgiver blir følgelig ansvarlig for arbeidstakers feil uansett skyld.

²⁸ For å få status som revisjonsfirma, må kravene i revisorloven § 3-5 være oppfylt.

²⁹ Reglene harmonerer med EU's 8. direktiv

2.2.2 Begrunnelse for reglene

Revisorloven gir ingen begrunnelse for hvorfor det er oppstilt krav til forsikring for revisorer. Jeg går derfor til forarbeidene for å se hvilke hensyn som ligger bak kravet. I henhold til forarbeidene³⁰ vil en sikkerhetsstillelse sikre skadelidte dekning for sine rettmessige krav på en rask og effektiv måte, uavhengig av om manglende dekning skyldes manglende evne eller vilje. Ansvarsforsikringen skal kunne kompensere skadelidtes tap som er oppstått som følge av revisjonsvirksomheten.

De store internasjonale revisjonsfirmaene vil normalt være bevisst sitt ansvar, og vil i utgangspunktet være klar over sitt forsikringsbehov. Plikten til å tegne forsikring vil derfor ha større betydning for mindre firmaer og for revisorer som ikke er like bevisst sitt ansvar og den risiko det er å drive revisjonsvirksomhet.

Som nevnt er det vanlig at myndighetene stiller krav til ansvarsforsikring ved de liberale erverv. Bakgrunnen for at myndighetene har sett det nødvendig å oppstille et slikt krav også for revisorer er behovet skadelidte har til å stole på at et eventuelt krav mot revisorer vil bli dekket.

2.3 Myndighetskontroll

Myndighetene krever at revisor til enhver tid fremlegger dokumentasjon på at de har tilstrekkelig sikkerhet for sin virksomhet.

Revisorforskriften fastsetter dokumentasjonskravet i § 3-1 tredje ledd. Dette innebærer at revisor er pålagt å dokumentere at vedkommende forsikringsdekning oppfyller lovens krav. På denne måten kan myndighetene foreta en kontroll av revisors ansvarsforsikring.

I dag skjer kontrollen ved at revisor sender en kopi av forsikringsavtalen (polisen) til Kredittilsynet³¹. Polisen skal inneholde den aktuelle sikkerhetsstiller og polisenummer. Denne skal sendes i forkant før tilsynet godkjenner revisor.

Revisor skal dokumentere at de har ”*tilstrekkelig sikkerhet*”. Med tilstrekkelig sikkerhet menes her at forsikringssummen skal tilfredsstillе lovens minimumskrav.

³⁰ Ot.prp. nr. 75 (1997-98) s 61

³¹ Etter et intervju med kredittilsynet er tilsynet nå godt i gang med å opprette et dokumentbasert tilsyn hvor alle sikkerhetene er registrert. Dette vil medføre en bedre kontroll av revisors forsikringer/garantier.

Dersom revisor ikke kan fremlegge dokumentasjon, kan dette medføre at Kredittilsynet fratar revisor retten til å påta seg revisjonsoppdrag.

Det er kun lovens krav Kredittilsynet har til formål å kontrollere. Dersom revisor driver virksomhet utover den lovpliktige revisjon og følgelig har et forsikringsbehov, vil dette ikke være noe kredittilsynet kontrollerer.

3 Erstatningsansvaret

3.1 Innledning

Formålet med dette kapittelet er å gi en oversikt over de situasjoner en revisor kan bli erstatningsansvarlig³² for tap han påfører klient eller tredjemann. I dette kapittelet skal vi se at revisor også kan bli erstatningsansvarlig for annen revisjon enn den lovpliktige. Revisor kan bli erstatningsansvarlig etter kontraktrettslige regler og alminnelige erstatningsrettslige prinsipper, se punkt 3.2.

For at revisor skal bli erstatningsansvarlig må fire vilkår være oppfylt.

For det første må det foreligge et ansvarsgrunnlag. Et hovedproblem vil da være å fastsette hvilken ansvarsnorm som legges til grunn for revisorer.

For det andre må det dreie seg om et økonomisk tap. Revisors erstatningsansvar er et ansvar for ren formuesskade.

For det tredje må det være årsakssammenheng mellom revisors handling/unnlatelse og tapet.

For det fjerde må tapet være en påregnelig følge av handlingen/unnlatelsen. Dersom det foreligger årsakssammenheng mellom revisors handling og tapet, vil normalt kravet til påregnelighet være oppfylt. Jeg drøfter derfor ikke dette vilkåret noe nærmere.

3.2 Erstatningsansvar i eller utenfor kontraktsforhold

Det er en forutsetning for dekning etter forsikringsavtaleloven at erstatningsansvaret bygger på de alminnelige erstatningsrettslige regler.

Vi må derfor foreta en avgrensning av de tilfeller hvor revisor blir ansvarlig etter kontraktsrettslige regler, og de tilfeller erstatningsrettslige regler kommer til anvendelse.

Det karakteristiske for erstatningsansvar i kontraktsforhold er at ansvar oppstår ved mislighold av en påtatt kontraktsmessig forpliktelse, i motsetning til deliktsansvaret hvor det ikke foreligger noen kontrakt mellom partene.

Sondringen mellom de ulike kategorier har betydning i flere relasjoner. For denne avhandlingens del har det betydning for fastsettelsen av ansvarsgrunnlaget og for dekning under ansvarsforsikringen.

³² EU-direktivene inneholder ingen regler om revisors erstatningsansvar.

I dansk rett har man operert med en tredje kategori som kalles stillingsansvar³³.

Stillingsansvar finner vi i styremedlemmenes erstatningsansvar overfor kontraktskreditorer og ansvaret overfor aksjonærfelleskap. Det avgjørende for rettsforholdet mellom ledelsen og tredjemann er den særlige stilling ledelsen har som representant for selskapet. Vi skal derfor se litt nærmere på hvorvidt en slik mellomstilling mellom hovedkategoriene er relevant for revisorer.

Roos³⁴ hevder at ansvaret for ren formuesskade utgjør en gråson mellom erstatning i og utenfor kontrakt. Dette kan tale for at også revisorers erstatningsansvar ligger i en mellomstilling på lik linje med styremedlemmer.

For det første må vi ta stilling til revisors ansvar overfor det revisjonspliktige foretaket. Mellom revisor og det revisjonspliktige foretaket foreligger det en avtale³⁵ om revisjon eller rådgivning. Den primære ansvarsgrunn for revisor vil da være den aktuelle avtalen mellom partene. Revisors ansvar overfor foretaket som sådan, bedømmes følgelig etter de kontraktsrettslige regler.

Avtalens ordlyd har stor relevans ved vurderingen av revisors ansvar overfor foretaket. Ellers vil vurderingsmomenter ved culpabedømmelsen overfor foretaket være stort sett de samme som for skade voldt utenfor kontrakt. I de tilfeller hvor revisor har handlet i strid med god revisjonsskikk ved utførelsen av sine oppgaver etter avtalen, blir adferden ofte bedømt som klanderverdig, og han vil bli funnet erstatningsansvarlig etter kontraktsrettslige regler.

I praksis forekommer det ofte at revisor i engasjementsbrevet avtaler mulige ansvarsbegrensninger for sitt ansvar. Spørsmålet er om slike avtaler kan ansees som rettslig bindene. Verken revisorloven eller forarbeidene regulerer dette forholdet. Det vil derfor være opp til domstolene om slike avtaler skal aksepteres. Det finnes imidlertid

³³ Normann Aarum, Kristin: Styremedlemmers erstatningsansvar i aksjeselskaper s 81

³⁴ svJT 1988 s 43

³⁵ Avtalen vil normalt være engasjementsbrevet. Av brevet fremgår at revisor har påtatt seg å utføre oppdraget, formålet med revisjonen, foretakets ledelses ansvar for å utarbeide regnskap, og ansvaret for formuesforvaltningen, revisjonens omfang med henvisning til relevant lovgivning og revisjonsstandarder avgitt av den norske revisorforening.

ingen rettspraksis som tar opp dette spørsmålet, og rettstilstanden er derfor uavklart på dette punkt.

Det må foretas en sontring mellom foretaket som sådan og aksjonærene i foretaket. Aksjonærene er naturligvis en del av foretaket. Likevel må aksjonærene skilles fra foretaket i denne sammenheng, da denne gruppen ikke bedømmes etter kontraktsrettslige regler.

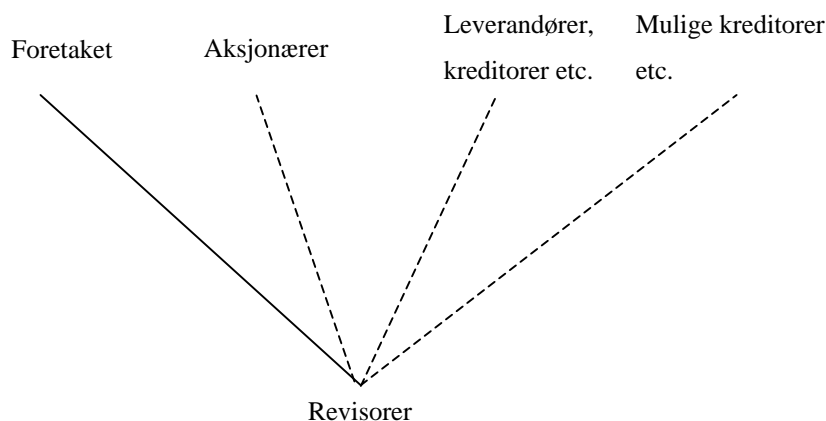
Revisor kan bli erstatningsansvarlig overfor flere interessegrupper som har behov for informasjon om foretaket³⁶. Det kan for det første være grupper som har en særlig tilknytning til foretaket, spesielt aksjonærer som står i et kontraktsforhold med foretaket. For det andre kan det være leverandører og andre kreditorer som ikke er en del av foretaket, men som også står i et kontraktsforhold med det. Og til slutt har vi mulige aksjonærer, mulige leverandører og mulige kreditorer som ikke står i noe kontraktsforhold med foretaket. Disse interessegrupper behandler jeg samlet i den videre fremstilling som tredjemenn.

Det vi da må ta stilling til er revisors ansvar overfor tredjemenn.

Tredjemenn bedømmes etter de alminnelige erstatningsrettslige regler. Siden det ikke foreligger noen kontrakt mellom revisor og tredjemann, er det rettslige grunnlaget for revisors ansvar i disse tilfellene revisorloven, særlovgivningen eller de ulovfestede erstatningsrettslige prinsipper.

Forholdet mellom revisors kontraktsrettslige og erstatningsrettslige forhold kan illustreres slik:

³⁶ Jf. avhandlingens punkt 1.3 om partene i erstatningsforholdet.

Figur 4: Revisors ansvar i forhold til foretaket og tredjemenn

Den hele linjen viser hvem revisor har et kontraktsrettslig ansvar overfor. Den stiplede linjen viser ansvar etter erstatningsrettslige regler.

Ved ansvarsvurderingen må man både i og utenfor kontrakt ta utgangspunkt i de oppgaver og plikter lovgiver har pålagt revisor. Dette gjelder blant annet revisors plikt til å utføre sine oppgaver i overensstemmelse med god revisjonsskikk, avgi revisjonsberetningen uten unødig opphold etter at årsregnskapet er fastsatt og påpekninger skal nummereres fortløpende.

Det er derfor nærliggende å anta at vi her befinner oss på et rettsområde i en mellomstilling mellom ansvar i og utenfor kontraktsforhold.

3.3 Ansvarsgrunnlaget

3.3.1 Innledning

Revisors erstatningsansvar bedømmes etter den ulovfestede culpanormen³⁷.

³⁷ Culpa kommer fra latin. Begrepet betyr skyld, og er en motsetning til objektivt ansvar, der begrepet risiko er et vesentlig moment. Det er ikke sjelden at plikten til å tegne ansvarsforsikring er knyttet til virksomheter som er pålagt et objektivt ansvar. Dette er gjort for eksempel ved "farlig bedrift" og ved bilansvaret. For revisorer ser vi et eksempel på det motsatte.

Ett spørsmål vil da være om revisors ansvar er basert på et alminnelig erstatningsrettslig culpaansvar, eller et skjerpet profesjonsansvar.

Med profesjonsansvar menes at profesjoner som utøver en faglig kvalifisert arbeidsprestasjon må være mer aktsomme enn andre. Det skal med andre ord mindre til for å bli holdt erstatningsansvarlig.

Bakgrunnen for culpaansvaret er at erstatningen utgjør en rettmessig reaksjon på revisors kritikkverdige handling/unnlatelse. Det er med andre ord reparasjonshensynet³⁸ som står i sentrum.

Revisors erstatningsansvar blir også bedømt ut fra en objektiv målestokk. Juridisk teori³⁹ uttrykker det slik at revisor skal bedømmes med utgangspunkt i Bonus Pater Familias, det vil si hvordan en kyndig og omhyggelig revisor ville ha handlet i samme situasjon.

Jeg behandler først og fremst den lovbestemte revisjon, mens rådgivning og andre oppgaver vil bli omtalt i punkt 3.6.

3.3.2 Revisjon – revisorloven § 8-1

Revisorloven § 8-1 første ledd er det rettslige grunnlaget for revisors ansvar overfor foretaket og tredjemann⁴⁰ ved lovbestemt revisjon. Bestemmelsen fastsetter den plikt revisor har til å erstatte skade som denne *forsettlig eller uaktsomt* har voldt under utførelsen av sitt oppdrag.

Med forsett menes at revisor bevisst gjennomfører en handling/unnlatelse. Det er intet krav om at revisor med hensikt har fremkalt følgende⁴¹.

Det foreligger ingen rettspraksis hvor retten har vurdert revisors forsettlige handling/unnlatelse. Jeg slutter derfor at revisor sjelden eller aldri bevisst opptre erstatningsbetingende. Det måtte i så fall skje gjennom en korrumpert handling sammen med foretaket.

Den videre fremstilling vil kun dreie seg om revisors uaktsomme handling.

³⁸ Jf. de alminnelige erstatningsrettslige regler

³⁹ Lødrup, Peter. Lærebok i erstatningsrett s 117

⁴⁰ Ansvar overfor det revisjonspliktige selskapet bygger på erstatningsrettslige regler i kontraktsforhold. Ansvarsgrunnlaget vil da bygge på engasjementsbrevet.

⁴¹ Cordt-Hansen, Hans: Revisorloven med kommentarer s 304

Uaktsomhetsbegrepet i revisorloven § 8-1 første ledd er en rettslig standard. Det nærmere innhold i begrepet må derfor fastsettes av de øvrige rettskildefaktorer.

Uaktsomhet foreligger når revisor har *tilsidesatt den aktpågivenhet som det ut fra gjeldene normer forventes at revisor skal utvise*⁴². Dette skjer typisk ved forglemmelser fra revisors side.

Det første vi må ta stilling til er om revisors ansvar skal bedømmes etter den alminnelige culpanormen, eller etter den strenge profesjonsansvarsnormen.

Det er flere momenter som taler for at revisorer skal bedømmes ut fra profesjonsansvaret⁴³.

For det første stilles det en rekke krav til utdanning og praksis for å kunne utføre oppgaver som revisor. Bestemmelser om hvilke krav som må være oppfylt finner vi i revisorloven kapittel 3. Dette taler for at revisor står overfor en egen profesjon, nemlig revisorprofesjonen⁴⁴

For det andre må det tas utgangspunkt i den virksomhet yrkesutøveren utfører og den forventning som stilles til yrkesutøverens gjennomføring av oppdraget.

Handler revisor innenfor de rammer loven fastsetter for revisjonsvirksomhet, blir revisors opptreden bedømt ut fra profesjonsnormen. Forutsetningen er imidlertid at revisor handler i egenskap av revisor.

For det tredje bør revisor være underlagt en profesjonsansvarsnorm når klienten oppsøker revisor fordi dette er lovbestemt, eller pga sakens kompleksitet⁴⁵ og ønsker innsikt han selv ikke sitter inne med. Klientens forventninger vil naturligvis være knyttet til avtalen mellom partene, men tredjemann vil ta utgangspunkt i de lovkrav som fastsettes om revisjonsvirksomhet.

Domstolene har i mange tilfeller statuert et strengt ansvar for profesjonsutøvere.

⁴² Cordt-Hansen, Hans: Revisorloven med kommentarer s 304

⁴³ Betegnelsen ”profesjonelt ansvar” kommer fra det engelske uttrykket ”professional liability”, som betegner ansvaret for liberale erverv (professionals).

⁴⁴ Lereim, Kåre: Revisorjus s 131

⁴⁵ Halling-Overgaard, Søren: Revisors erstatnings & disiplinæransvar s 26

I Rt.1995.1350 var det spørsmål om en eiendomsmegler og takstmann skulle bedømmes etter profesjonsansvaret. Saken gjaldt et krav fra en huskjøper som led et tap ved at underetasjen ikke kunne brukes som bolig. Førstvoterende uttaler at ”*det gjelder et strengt ulovfestet uaktsomhetsansvar for profesjonsutøvere*”. Retten statuerer følgelig at profesjonsutøvere generelt skal bedømmes ut fra den strenge culpanormen.

I Rt.2000.679 var spørsmålet om en bank skulle holdes erstatningsansvarlig for uaktsomhet ved finansiell rådgivning. HR uttalte at ansvaret måtte baseres på det oppdrag banken påtok seg overfor kunden. Retten bemerket videre at vurderingen av de krav som må stilles til aktsomheten ved bank X’s rådgivning må ta sitt utgangspunkt i at norsk rett bygger på et strengt ulovfestet uaktsomhetsansvar for profesjonsutøvere⁴⁶.

Retten statuerer også her et profesjonsansvar for finansielle rådgivere.

I Rt.2003.696 (”Ivaran-dommen”) gjaldt spørsmål om revisor kunne bli holdt ansvarlig for ikke å ha hindret eller redusert tap foretatt av selskapets administrerende direktør. Spørsmålet var om revisor burde ha informert styret om den omfattende valutahandel. HR uttalte at det er tale om erstatningsansvar for profesjonsutøvere, og at det derfor gjelder et strengt profesjonsansvar for revisorer.

Selv om kravet til en forsvarlig profesjonsutøvelse settes høyt, er det imidlertid rom for en viss kritikkverdig adferd før det blir tale om erstatningsbetingende uaktsomhet.

Domstolen har eksplisitt uttalt dette blant annet i ”Ivaran-saken”.

Det ligger derfor i sakens natur, og på bakgrunn av uttalelser fra domstolene, at revisor på lik linje som andre profesjoner er underlagt en skjerpet ansvarsbedømmelse i forhold til den alminnelige culpanormen.

Det er imidlertid grunn til å forvente at den økte oppmerksomhet i samfunnet omkring disse spørsmål og de økonomiske verdier som står på spill, vil føre til ytterligere skjerpende profesjonsansvar for revisoryrket.

I ett tilfelle har Høyesterett har holdt revisor erstatningsansvarlig for revisjonen.

I Rt.1957.607, var spørsmålet om det var uaktsomt av revisor å ikke underrette styrets øvrige medlemmer om at styrets formann hadde disponert over selskapets midler til egne formål. Revisors ansvar ble bedømt etter lov 24. januar 1931 § 5, som gjaldt i det

⁴⁶ Retten bygget dette synspunktet på Rt. 1995.1350 og Lødrup, Peter. Lærebok i erstatningsrett s 281 og s 282.

tidsrommet som var aktuelt i saken. HR viste til underretten som uttalte at revisor ikke burde slått seg til ro med at styreformannen som var en formuende og hederlig mann, hadde forsikret revisor om å dekke uttakene. Retten bemerket at revisor ikke hadde grunn til ubetinget å stole på at formannens økonomiske stilling ikke innebar noen risiko. Uttakene måtte i seg selv være varsel om at formannens økonomiske situasjon ikke var særlig stabil. Videre hadde aksjonærene ytet formannen lån, noen som også kunne tale for det samme. Høyesterett fant det derfor lite tvilsomt at revisor hadde utvist erstatningsbetingende uaktsomhet.

3.3.3 Kravet til god revisjonsskikk

I revisorloven § 5-2 annet ledd har lovgiver fastsatt et krav om at revisor skal utføre sine oppgaver i overensstemmelse med ”god revisjonsskikk”.

Spørsmålet blir da hva som ligger i begrepet ”god revisjonsskikk”.

Begrepet er en rettslig standard, slik at verken revisorloven eller dens forarbeider fastsetter det nærmere innhold av begrepet.

Bestemmelsen er imidlertid en videreføring av tilsvarende krav i revisorloven av 1964.

Begrepet ble etter de tidligere revisjonsstandardene definert som å utføre revisjonsoppdraget i overensstemmelse med den oppfatning av etiske og revisjonstekniske prinsipper som *til enhver tid* er alminnelig anerkjent og praktisert av dyktige og ansvarsbeviste utøvere av yrket⁴⁷. Forarbeidene til aksjeloven av 1976 inneholdt den samme definisjon⁴⁸. Spørsmålet blir da hva som i dag regnes som god revisjonsskikk.

Revisorene har fått oppfordringen til å lede den faglige utvikling i en retning som er hensiktsmessig for samfunnet.

Det vil derfor være naturlig å søke etter det nærmere innhold i standarder og retningslinjer som den Norske Revisorforening (DNRF) har utarbeidet⁴⁹ for å avgjøre hva som er sedvanlig i bransjen.

⁴⁷ NSRFs norm om grunnleggende prinsipper for revisjon § 2

⁴⁸ Ot.prp. nr. 19 (1974/75)

⁴⁹ De norske revisjonsstandardene søker til enhver tid å være i overensstemmelse med de internasjonale standarder utarbeidet av The international Auditing Practice Committee (IFAC)

Rammene for begrepet er i stor grad fastsatt gjennom Revisors håndbok kapittel 2 (god revisjonsskikk), som inneholder retningslinjer for hvordan revisor skal utføre sine arbeidsoppgaver. Dersom revisor har handlet i strid med disse retningslinjer, vil handlingen i utgangspunktet være i strid med ”god revisjonsskikk”.

For det første må revisor vurdere risikoen for feilinformasjon i regnskapet.

RS 400 *Risikovurdering og intern kontroll* definerer revisjonsrisiko som den risiko for at revisor avgir en feilaktig beretning når årsregnskapet inneholder ”vesentlig feilinformasjon”.

Det vil alltid knyttes en viss risiko for at det oppstår feil i årsregnskapet utarbeidet av foretakets ledelse. For eksempel blir ikke transaksjoner registrert, eller de blir registrert med feil kode eller i feil periode, de blir feilaktig trukket sammen til regnskapsposter eller blir feilaktig klassifisert eller presentert i regnskapet⁵⁰.

Det ville imidlertid ikke være samfunnsøkonomisk effektivt å belaste revisor for enhver risiko ved revisjon.

Den Norske Revisorforening har derfor gjennom RS 400 definert hvilken risiko revisor kan gjøres ansvarlig for.

Er det knyttet en vesentlig risiko for at skade vil inntre ved handlingen og skaden er stor, øker derfor aktsomhetskravet.

Revisjonsrisiko består i henhold til standarden av tre komponenter: iboende risiko, kontrollrisiko og oppdagelsesrisiko.

Revisor er klar over at det foreligger en viss iboende risiko i forbindelse med et revisjonsoppdrag, men vet ingenting om hvor omfattende denne risiko er.

Det vil også alltid foreligge en risiko for at den interne revisjon ikke har avdekket feil i regnskapet. Dette kalles kontrollrisiko.

Til slutt har vi oppdagelsesrisiko, som er en risiko for at den eksterne revisor ikke avdekker vesentlige feil i regnskapet slik at dette blir korrigert.

Revisor kan begrense risikoen/skadeevnen ved å granske regnskapet og dets grunnmateriale.

⁵⁰ Gulden, Bror Petter: Den eksterne revisor s 352

Spørsmålet blir da om revisor ved gransking av regnskapet *kunne handlet annerledes*.

Dersom han ikke kunne handlet annerledes, har han ikke opptrådt uaktsomt.

Utgangspunktet er at revisor ikke kjenner til den iboende risiko og kontrollrisikoen. Når revisor skal planlegge hvordan han skal utføre oppdraget, må han derfor skaffe seg kunnskap om nivået av disse risikostørrelser. Dette gjøres ved å vurdere ledelsens kompetanse og integritet, om ledelsen er utsatt for noen form for press som øker risiko for vesentlige feil, eller om det foreligger særlige forhold i bransjen som har betydning for risikoen. Når slik kunnskap er innhentet fastsetter han hvilke revisjonshandlinger som er nødvendig og omfanget av disse.

For at revisor skal ansees som aktsom må han også vurdere forhold omkring kontrollrisikoen. Revisor kartlegger og vurderer foretakets regnskapssystemer.

Spørsmålet blir om bransjen kan utarbeide standarder som inneholder lavere krav til aktsomhet enn det som er den alminnelige oppfatning i samfunnet.

Som rettskildefaktorer tillegges revisjonsstandardene tilsvarende vekt som bransjepraksis. Domstolene er derfor ikke bundet av bransjens praksis, og kan til enhver tid sette til side retningslinjene ved vurderingen. Revisorbransjen kan derfor ikke binde opp retten ved å fastsette lavere krav enn hva som er oppfatningen i samfunnet.

Normene er følgelig bare *veiledende* ved fortolkningen, siden det i siste instans vil være domstolen som avgjør innholdet i begrepet.

I RG1991.956 (Trondenes- saken) uttalte retten at de normer og anbefalinger revisorforeninger vedtar ikke ansees å være avgjørende for hva som ligger i begrepet ”god revisjonsskikk”. Bransjens normer vil ha betydning for å fastsette innholdet i begrepet, men det går fram av dommen at en yrkesorganisasjon ikke kan binde opp en rettslig vurdering. Det avgjørende er den oppfatning som til enhver tid er alminnelig blant dyktige og samvittighetsfulle utøvere av yrket.

En problemstilling er om revisor som ikke har handlet i overensstemmelse med god revisjonsskikk alltid kan sies å ha opptrådt erstatningsbetingende uaktsomt (culpøst).

Verken revisorloven eller dens forarbeider sier noe om dette. Vi må derfor lete etter svar i rettspraksis.

I RG 1991. 956 (Trondenes-saken) ble en revisor som hadde opptrådt i strid med ”god revisjonsskikk” frifunnet for erstatningsansvar.

Saken gjaldt erstatningsansvar overfor revisor for tap et dansk selskap led, fordi revisor i revisjonsberetningen ikke hadde påpekt at foretakets varelager var verdsatt for høyt. Revisor undersøkte ikke nærmere om ukuransen som klienten hadde fastsatt til 3 %, i realiteten var større enn dette, og retten fant at dette var i strid med ”god revisjonsskikk”. Retten mente at revisor i dette tilfellet burde ha reagert på at 3% ukurans var for liten reduksjon. Retten la avgjørende vekt på at varelageret utgjorde en vesentlig del av aktiva og at virksomheten var en utsatt næring. Videre uttalte retten at kravet til ”god revisjonsskikk” hadde vært oppfylt dersom revisor hadde tatt ”*forbehold i revisjonsberetningen*”. Selv om revisor hadde brutt ”god revisjonsskikk”, fant retten likevel at det ikke forelå tilstrekkelig grunnlag for å fastslå at han hadde opptrådt uaktsomt. Retten begrunnelse var at selskapets økonomiske situasjon på revisjonstidspunktet ikke tilsa erstatningsbetingende uaktsomhet.

Lagmannretten bemerket at det *ikke foreligger noen automatikk* i at brudd på ”god revisjonsskikk” medfører et uaktsomhetsansvar. Spørsmålet er hvorvidt den uaktsomme revisor har opptrådt klanderverdig fordi det etter en slik handling foreligger et mulig, ukjent skade/tapspotensialet innenfor hans rekkevidde. Brudd på god revisjonsskikk kan imidlertid tenkes bare å være det man i dagligtalen kaller mindre kritikkverdige forhold.

Rt. 2003.696 (Ivaran-saken) var spørsmålet om revisor kunne bli holdt erstatningsansvarlig for ikke å ha hindret eller redusert tap ved valutahandel som selskapets administrerende direktør foretok. Saken bygget på aksjeloven 1976 § 15-2 jf. § 15-1 og revisorloven 1964 § 17a. Retten uttaler at normer vedtatt av NSRF er relevante ved vurderingen av begrepet ”god revisjonsskikk”, men at et brudd på ”god revisjonsskikk” ikke uten videre kan sees som erstatningsbetingende uaktsomhet.

Spørsmålet blir da om revisorer som har handlet i overensstemmelse med ”god revisjonsskikk” regnes å være aktsom.

Dersom revisor har handlet i samsvar med det domstolen oppfatter som god revisjonsskikk, jf. RG 1991.956, har vedkommende gjort alt det som kreves av en aktsom og samvittighetsfull revisor. Av hensyn til forutseenhet, kan det derfor ikke kreves noe mer av revisor for å unngå ansvar.

Konklusjonen må derfor være at revisor ikke automatisk vil bli erstatningsansvarlig selv om han har handlet i strid med ”god revisjonsskikk”, mens en handling/unnlattelse i samsvar med ”god revisjonsskikk” er aktsomt.

Revisorloven av 1999 introduserte en ny generell bestemmelse om at revisjonen skal utføres etter ”beste skjønn”, jf. revisorloven § 5-2 første ledd.

Dette åpner ikke for at revisor skjønnsmessig skal kunne fravike begrepet ”god revisjonsskikk”⁵¹. Dersom revisors arbeid etter beste skjønn er dårligere enn hva en Bonus Pater familias ville gjort, kan revisor ikke forsvare sitt arbeid med at det ble utført etter beste skjønn. Normen er objektiv, ikke subjektiv, jf. nedenfor s 33.

3.3.4 Ulovfestede momenter ved culpavurderingen

Videre vil ulovfestede momenter få betydning for om revisor har opptrådt culpøst.

Et relevant moment i vurderingen er revisors handlingsalternativer.

Det er ofte slik at revisor kunne handlet annerledes, men han valgte den handling/unnlatelse som medførte skade. Spørsmålet blir da om revisor burde handlet annerledes, slik at skaden hadde vært unngått.

I Rt. 2003. 696 ”Ivaran-saken” var spørsmålet om revisor *burde ha informert styret* om betydelig valutahandel foretatt av selskapets administrerende direktør. Retten uttalte at revisor har visse oppgaver med hensyn til kontroll av selskapets formuesforvaltning. Spørsmålet var da om valutahandelen var så spesiell at det ga grunnlag for en skjerpet oppmerksomhet fra revisors side. I følge selskapets vedtekter var formålet med Ivaran Shipping blant annet å investere i andre selskaper, og det var ikke uvanlig å drive valutahandel utover rene sikringsformål. Spørsmålet var da om omfanget av valutahandelen skulle gi revisor grunn til nærmere undersøkelser. Retten peker på en rekke forhold som taler for at styret var klar over og godtok at det ble foretatt valutahandel i betydelig omfang. For det første hadde administrerende direktør eneprokura. Videre var det i styreprotokollen fastsatt en overgangsordning hvor det gikk frem at kjøp og salg av valuta skulle forhåndsgodkjennes inntil videre av styrets formann. Det var noe uklart hvor lenge denne ordningen varte, men det avgjørende for retten var at revisor hadde fått fra den tidligere ansvarlige revisor fullmakt til å drive valutahandel, og at styret var kjent med dette. Momenter som talte for at styret var klar over valutahandelens omfang, var for det første *styrets høye kompetanse innen shipping*

⁵¹ Ot.prp. nr. 75 (1997-98) s 35

og valutahandel. For det andre *godtok* styret at det ble åpnet handlelinjer for valutahandel i flere banker. Rapporter som A utarbeidet ble fremlagt styret annen hver uke. De viste til dels store gevinster på valutahandelen, uten at styret reagerte på dette, og det fremgikk av tertialregnskapene at det var betraktelige gevinster og tap på valutahandel. For det tredje måtte årsregnskapet *rettes* med vel 12 millioner og vel 16 millioner kroner, i stor grad på grunn av uriktig føring av transaksjoner i tilknytning til valuta. På bakgrunn av styrets høye kompetanse innen fagfeltet og at styret hadde hyppigere kontakt med administrerende direktør enn revisor, kom retten til at revisor ikke hadde opptrådt uaktsomt ved ikke å ha foretatt undersøkelser omkring administrerende direktørs autorisasjon.

Dommen viser at når vi er utenfor oppgaver knyttet til årsregnskaper og regnskaper, må hovedansvaret for å føre kontroll med den administrerende direktørs disposisjoner ligge hos styret. Revisor måtte først og fremst reagere dersom han var oppmerksom på uregelmessigheter som kunne gi fare for tap, og som han måtte regne med at styret ikke kjente til. I dette tilfellet var det derfor *ikke uaktsomt* av revisor å ikke opplyse styret om valutahandelen, fordi det lå utenfor hans arbeidsoppgaver.

Et moment som må tas i betraktning ved vurderingen om revisor burde handle eller burde handlet annerledes er økonomiske hensyn⁵². I hvilken utstrekning revisor må handle annerledes for å forhindre skade blir en avveining mellom skadeevnen og kostnadene ved ytterligere revisjonshandlinger. Dersom kostnadene ved å handle eller å handle annerledes overstiger tapet som handlingen/unnlåtelsen førte til, bør hovedregelen være at revisor ikke blir betegnet som uaktsom ved ikke å ha gjort dette.

Det er videre et moment at skadeevnen må ha vært synbare eller påregnelig. Spørsmålet blir da om revisor forstod eller burde forstått at det forelå en risiko for skade, og av den grunn skulle ha handlet annerledes.

I RG 1991.956 (Trondenes-dommen) uttalte herredsretten ved vurderingen av aktsomhetsnormen at den uaktsomme revisor har opptrådt klanderverdig når det etter slik handling foreligger et mulig, ukjent *skade/tapspotensialet innenfor hans øyenvilde*.

⁵² Lødrup, Peter: Erstatningsretten s 131

At skaden inntreffer på en uvanlig eller unormal måte, tillegges normalt ikke vekt. Det er den generelle skaderisiko som er vurderingstemaet⁵³.

Det neste moment i aktsomhetsvurderingen er sakkyndiges uttalelser. Det tas som nevnt utgangspunkt i revisors oppgaver ved vurderingen om vedkommende har handlet uforsvarlig eller ikke. En dommer har imidlertid ikke alltid tilstrekkelig kunnskap for å kunne vurdere om handlingen i det konkrete tilfellet var uaktsom. For å bistå retten med å vurdere om handlingen/unnlåtelsen er uaktsom, blir det ofte oppnevnt sakkyndige som kjenner revisjonsvirksomheten fra innsiden. Bistanden er nødvendig for å oppklare faktum, for å få vite hva som konkret har skjedd og hvordan handlingen skal vurderes culpa-rettslig⁵⁴.

Som vi har sett bedømmes revisor etter en objektiv målestokk. Spørsmålet blir da om revisor kan påberope seg subjektive unnskyldningsgrunner. Vi må med andre ord vurdere hva den enkelte revisor i det konkrete tilfellet forstod eller burde ha forstått. Lovgiver har fastsatt en rekke krav til personer som ønsker å få tittelen statsautorisert eller registrert revisor.

En revisors manglende *evne eller vilje* til å sette seg inn i de revisjonsmessige oppgaver, er derfor ingen unnskyldningsgrunn. Revisor skal ha oppnådd den faglige dyktighet og kompetanse gjennom studiet og praksis, slik at revisor aldri vil bli fritatt for ansvar ved å påberope at han ikke har skjønt hva som har skjedd.

Selv om forhold hos revisor ikke kan påberopes som unnskyldningsgrunn, kan spesielle kunnskaper generelt eller særlige kunnskaper i det enkelte tilfellet få betydning for aktsomhetsvurderingen. Vi så for eksempel i "Ivaran-saken" at styrets kompetanse hadde betydning for ansvarsfordelingen mellom partene⁵⁵.

Det finnes ingen rettsavgjørelser hvor retten har kommet frem til at det har foreligget subjektive unnskyldningsgrunner.

⁵³ Lødrup, Peter: Erstatningsretten s 134

⁵⁴ Lødrup, Peter: Erstatningsretten s 138

⁵⁵ Dersom styrets kompetanse hadde vært et annet, kan det tenkes at retten hadde kommet til et annet resultat.

Heller ikke uvitenhet rundt normen for god revisjonsskikk, eller en uriktig forståelse av denne normen, vil som utgangspunkt være en unnskyldningsgrunn⁵⁶.

Retten vil foreta en konkret helhetsvurdering på grunnlag av lov, sedvane og de ulovfestede prinsipper ved avgjørelsen av om revisor har handlet culpøst.

3.4 Økonomisk tap

Uansett hvor kritikkverdig revisors opptreden har vært ved utførelse av et oppdrag, vil vedkommende ikke bli holdt erstatningsansvarlig dersom tredjemann ikke har lidt noe økonomisk tap på grunn av handlingen.

Revisorloven § 8-1 første ledd fastsetter at det må være forvoldt en ”skade”.

Den tidligere revisorlov § 17a og aksjelovens kapittel 15 fastsatte at revisor skulle erstatte det *økonomiske tap*⁵⁷ vedkommende påførte skadelidte. Lovgiver har i den nye revisorloven valgt en annen formulering. Revisorloven § 8-1 bruker begrepet ”skade” og gjelder også revisjon av aksjeselskaper.

Juridisk teori benytter ofte begrepet skade for å betegne selve krenkelsen, mens tap betegner krenkelsens økonomiske konsekvenser⁵⁸. Det har imidlertid ikke vært meningen å endre den tidligere rettstilstand på dette punkt, og bestemmelsene har i dag samme innhold som tidligere.

Med begrepet ”skade” i revisorloven menes derfor et økonomisk tap. Det økonomiske tap er her videre begrenset til de rene formuestapene. Eksempler på slike tap er beløp som et foretak har tapt på grunn av underslag, beløp investorer, banker og andre kreditorer taper i forbindelse med konkurs, beløp eiere av et selskap taper i forbindelse med en konkurs etc.⁵⁹

Det vil sjelden oppstå noe tap for foretaket på grunn av revisjonen. Bakgrunnen er at revisor først og fremst foretar en kontroll av et allerede fastsatt regnskap. Når det gjelder den rent kommersielle formuesforvaltningen er det primært styrets oppgave å

⁵⁶ Haagstrøm, Viggo: Culpanormen s 67

⁵⁷ Ot.prp. nr 75 s 117

⁵⁸ Lødrup, Peter: Erstatningsrett s 58

⁵⁹ Gulden, Bror Petter: Den eksterne revisor s 295

forvalte foretakets midler, ikke revisor⁶⁰. Forarbeidene til loven fastsetter imidlertid at revisor har en generell aktsomhetsplikt og plikt til å vurdere om det foreligger spesielle risiki⁶¹.

Det er ikke omfattende rettspraksis av tilfelle hvor revisor har påført foretaket et tap.

I RG. 1966.644 ble imidlertid revisor kjent delvis skyldig for tap oppstått ved underslag i et aksjeselskap. Retten bemerket at revisjon er en etterfølgende kontroll, og at det kan ta noen tid før mulige feil og misligheter blir oppdaget. Dersom revisor hadde reagert over forfalskede bilag, hadde risikoen for underslag blitt vesentlig redusert. Revisor ble derfor pålagt å erstatte 40% av det samlede tap.

Revisors ansvarsbetingende handling kan lett tenkes å påføre tredjemenn tap.

I Rt.1993. 1399 (Ytternes - dommen) ble imidlertid revisor kjent erstatningsansvarlig overfor foretakets konkursbo for tap som følge av uriktig erklæring av innbetaling av aksjekapital i forbindelse med registrering av selskapet. Revisor anførte at foretaket og kreditorene ikke led noe *økonomisk tap* som følge av erklæringen. Foretaket var for lengst insolvent og selskapsinvestorene hadde ikke fått sine dekningsmuligheter redusert ved at selskapet ble registrert og overtok gjelden. Kreditorene ble derfor ikke satt i noen dårligere stilling ved at registrering fant sted. HR var imidlertid ikke enig i dette. HR peker på at lovkravet skal skape sikkerhet for at aksjekapitalen virkelig blir tilført selskapet. Revisor ble derfor pålagt å erstatte aksjekapitalen.

Dommen omhandler erstatningsansvar både overfor foretaket og tredjemann.

Ved analyse av visse dommer, gis det inntrykk av at foretaket har lidt et tap på grunn av revisors kritikkverdige opptreden. I de fleste tilfeller hvor foretaket saksøker revisor er det fordi aksjonærene har lidt et tap. Dette var for eksempel tilfellet i ”Ivaran-saken”, hvor retten presiserte at det var aksjonærene, og ikke foretaket som led et tap.

3.5 Årsakssammenheng

Erstatningsansvar er bare aktuelt hvor revisor er årsak til tapet.

⁶⁰ ”Ivaran-dommen”

⁶¹ NOU:1997: 9 s 117

For at ansvaret skal være dekningsmessig etter forsikringsavtalen, må derfor revisor ha *voldt* skaden, revisorloven § 8-1. Skaden må følgelig være forårsaket av revisors uaktsomme eller forsettlige handling.

Bestemmelsen er en videreføring av den tidligere revisorloven § 17a og aksjeloven kapittel 15, og innebærer ingen realitetsforskjell.

Vilkåret er absolutt. Selv om revisor har opptrådt sterkt klanderverdig, vil han likevel ikke bli ansvarlig dersom handlingen/unnlatelsen ikke har vært årsak til tapet/skaden.

Årsakskravet i erstatningsretten bygger på betingelseslæren, som formuleres slik at enhver nødvendig betingelse for en begivenhet er årsak til den⁶².

Dersom tapet ville oppstått om revisors kritikkverdige opptreden tenkes borte, er ikke revisors opptreden årsak til tapet.

Betingelseslæren passer også der hvor skadeårsaken er en unnlatelse fra revisors side, noe som ofte er tilfelle.

Rent logisk kan man si at revisors unnlatelser ikke kan være årsak (av intet kommer intet⁶³). Eksempelvis kan det hevdes at revisors unnlatelser ikke kan være årsak til at tredjemann lider et tap. Rent juridisk er dette ikke holdbart. I flere saker har revisor blitt erstatningsansvarlig for ikke å ha gjort det som kreves for å oppnå formålet med revisjonen.

Vi kan derfor konstatere at en plikt for revisorer til å handle eller en plikt til å handle på en bestemt måte, medfører at unnlatelse er uaktsomt og følgelig erstatningsbetingende.

En forutsetning for å diskutere årsakskravet er at det har oppstått et økonomisk tap.

Dersom revisor ikke har mulighet til å hindre at tapet oppstår, det er utenfor revisors kontroll, vil det naturligvis ikke foreligge årsakssammenheng selv om det er oppstått et tap.

Et spørsmål som reiser seg er hvem som har ansvaret for å bevise årsakssammenhengen. Det følger av alminnelige erstatningsrettslige prinsipper at det er skadelidte som har bevisbyrden. Dette underbygges også av RG1991. 956 (Trondenes-saken), hvor retten uttaler at den ikke fant det bevist at det forelå tilstrekkelig årsakssammenheng.

⁶² Lørdup, Peter: Lærebok i erstatningsrett s 296

⁶³ Lørdup, Peter: Lærebok i erstatningsrett s 298

Prinsippet er også nedfelt i juridisk teori⁶⁴ og fastsetter et krav om sannsynlighetsovervekt⁶⁵.

Revisor blir, som vi har sett ovenfor, som hovedregel ikke erstatningsansvarlig overfor det revisjonspliktige foretak, fordi foretaket sjelden eller aldri lider noe økonomisk tap ved den kritikkverdige revisjonen. Når det ikke foreligger noe tap, vil en drøftelse av årsakssammenheng naturligvis være unødvendig.

Foretaket kan imidlertid lide et tap ved at revisor har utført feilaktig rådgivning. Årsakssammenhengen vil da tas med utgangspunkt i den kontakt som har vært mellom revisor og foretaket⁶⁶.

Gir revisor for eksempel råd til klienten om å selge en bestemt aksjepost, fordi han feilaktig antar at denne type aksjer kan selges skattefritt og salget utløser i stedet et betydelig skattekrav, er årsakskravet oppfylt⁶⁷.

Hvis derimot klienten har anmodet revisor om å foreta en beregning i forbindelse med salg av aksjer, er det ikke gitt at årsakskravet er oppfylt. Her må vi ta stilling til om klienten ville solgt aksjene uavhengig av revisors beregning.

Når det gjelder skatteråd i forbindelse med kjøp og salg av eiendommer, blir spørsmålet ofte først og fremst om klienten har lidt noe skattemessig tap som følge av rådgivningen. Den skatterettslige følge vil normalt være uavhengig av revisors rådgivning, og i alle fall kun i det omfang klienten har handlet i overensstemmelse med revisors råd.

Derimot er årsakskravet meget relevant ved vurdering av revisors ansvar i forhold til tredjemann.

Hovedregelen er at det aldri har foreligget noen kontakt mellom revisor og tredjemann, slik at forholdet behandles utenfor kontrakt.

⁶⁴ For eksempel Lødrup.

⁶⁵ Det vil si at det må være mer en 50% sannsynlig at handlingen/unnlatelsen har medført tapet.

⁶⁶ Halling-Overgaard, Søren: Revisors erstatnings- & disiplinæransvar s 132

⁶⁷ Rent praktisk kan det imidlertid spørres i hvilket omfang klienten har lidt et tap, og i så fall hvilket tap han rent faktisk har lidt.

De reviderte *regnskapene* er offentlige, og revisor må i utgangspunktet forvente at omverdenen kjenner til og foretar disposisjoner i tillit til disse.

Et revidert årsregnskap har til formål å gi brukeren av regnskapet ytterligere informasjon enn det som fremkommer av selve regnskapet. Tredjemanns berettigede forventning avhenger av hvilke oppgaver revisor har påtatt seg overfor klienten.

Avgjørende for årsakskravet er imidlertid ikke om tredjemanns forventning er innfridd, men om de uinnfridd forventningene er årsak til et oppstått tap.

Har for eksempel en långiver på grunnlag av et årsregnskap med ”blank” påtegning, ytet en kassekreditt, vil det som utgangspunkt foreligge årsakssammenheng dersom revisor har handlet i strid med god revisjonsskikk.

På den annen side vil det ikke foreligge årsakssammenheng dersom långiveren ikke hadde endret kredittvurderingen om de hadde bygget på et korrekt regnskap.

En annen problemstilling som oppstår i forbindelse med årsakskravet er tredjemanns kjennskap til det revisjonspliktige foretak. Tredjemann har ikke alltid en ubetinget rett til å bygge beslutninger på uriktige regnskaper for så å kreve erstatning fra revisor dersom de lider tap. Dette gjelder de tredjemenn som sitter med særlig kunnskap om foretaket. Tredjemann, og da særlig långivere, vil oppnå innsikt i foretaket gjennom møter med virksomhetens ledere, rådgivere og revisorer. Dersom den kunnskap tredjemann oppnår gjennom forhandlinger og lignende endrer forutsetningene i forhold til utgangspunktet i det reviderte regnskap, vil dette inngå ved vurderingen av årsakskravet. Avgjørende er om tredjemann gjennom sitt forhold til foretaket måtte eller burde ha fått en mer oppdatert kunnskap. Dersom dette er tilfellet kan tredjemann ikke legge til grunn revisors påtegning av regnskapet⁶⁸. I hvilket omfang revisor alene kan bygge på reviderte regnskaper, beror på en konkret vurdering.

Et annet viktig område i forbindelse med årsakssammenhengen, er revisors påtegning på *prospekter*.

Prospekterklæring avgis av selskaper, vanligvis a/s i forbindelse med aksjetegninger og låneopptak (obligasjoner). Prospektet er et salgsdokument som investorene bygger på og bekreftes av styret og revisorer.

⁶⁸ Halling-Overgaard, Søren: Revisors erstatnings- & disiplinæransvar s 137

Spørsmålet blir da hvilke krav til årsakssammenheng som stilles ved slike erklæringer. En forutsetning for ansvar er for det første at investorene rent faktisk har disponert i tillit til en mangelfull erklæring.

Har for eksempel revisor bekreftet en mangelfull erklæring, hvor tegning av andeler i et investeringsprosjekt vil gi klienten skattemessig fradrag av en bestemt størrelse, kan ikke klienten i ettertid skylde på erklæringen dersom klienten *ikke kjente til* denne på tegningstidspunktet. Tapet ville ha oppstått uavhengig av erklæringen, og det foreligger følgelig ingen sammenheng mellom erklæringen og tapet.

Dersom investoren var klar over erklæringen, men ikke at den var mangelfull, er det en forutsetning at investoren uten erklæringen ville handlet annerledes. Dersom ikke dette er tilfellet, er heller ikke årsakskravet oppfylt.

I henhold til Eidsivating lagmannsrettsdom 19 juni 1992, ankesak nr. 91-00339, kom retten til at det ikke forelå årsakssammenheng mellom revisors mangelfulle erklæring og aksjonærenes beslutning om å delta i emisjon.

Retten fant at erklæringen måtte ansees som mangelfull.

Det avgjørende spørsmål for lagmannsretten var om aksjonærene ble *forledet* til å delta i emisjon fordi revisor ga ham ufullstendig og/eller feilaktige opplysninger om de økonomiske forhold i det aktuelle selskap.

Retten bemerket at investoren var i besittelse av vesentlig flere opplysninger om selskapet enn det som fremgikk av prospektet, herunder også opplysninger om den vanskelige økonomiske situasjon. Han hadde nær kontakt med selskapet, enten via inntreden på eiersiden eller via aksjekjøp eller annet samarbeid. Kontakten hadde resultert i en intensjonsavtale, og investoren var ved tegningen innvalgt som styremedlem i selskapet og hadde undertegnet prospektet.

Etter en samlet vurdering kom derfor lagmannsretten til, at investoren uavhengig av revisors erklæring, og før dette ble til, hadde bestemt seg for å delta. Det forelå følgelig ikke årsakssammenheng mellom den mangelfulle erklæring og investors beslutning.

Dommen viser at tredjemanns kunnskaper om virksomheten er relevant på samme måte som ved regnskaper jf overfor. En slik kunnskap vil derfor være avgjørende for om årsakskravet er oppfylt.

Et spørsmål man må ta stilling til er hvordan årsakssammenhengen gir seg utslag ved børsprospekter, som innarbeides av børsnoterte selskaper.

I henhold til dansk rett, vil det ved mangelfullt børsprospekt alltid foreligge årsakssammenheng⁶⁹.

Sø- og Handelsretten i FED 1999 1799 H har likestilt prospektet med en børsmeddelelse, slik at årsakssammenhengen er oppfylt allerede ved det mangelfulle prospekt. Meddelelsen vil påvirke kursen og dermed være årsak til en ukorrekt kursdannelse, som igjen kan medføre tap for potensielle investorer. Det foreligger derfor ingen krav om at investoren har gjort seg kjent med prospektets innhold. Denne problemstillingen har ikke vært oppe for de norske domstoler, men grunner taler for at det samme prinsipp også gjelder i Norge. Det er det feilaktige prospektet som er årsak til kursdannelsen, og så lenge investorer investerer på bakgrunn av denne, foreligger det årsakssammenheng.

3.6 Rådgivning og andre oppgaver

Rådgivning og andre spesialoppdrag revisor utfører, omfattes ikke av revisorloven § 8-1.

Spørsmålet blir da om revisor kan bli holdt erstatningsansvarlig også for slike oppdrag. Det foreligger ingen hjemmel i lov når det gjelder revisors ansvar for rådgivning og andre oppgaver. Ansaret må derfor vurderes enten etter de kontraktsrettslige regler eller de ulovfestede erstatningsrettslige regler.

Rt. 2002.286 gjaldt erstatningsansvar for revisjonsfirmaet KPMG ved fastsettelse av aksjene til klienten, Sponsor Service. Spørsmålet var hvorvidt det var uaktsomt av KPMG å ikke inngi en alternativ takst for å få oppjustert inngangsverdien på aksjene. Retten uttaler for det første at formålet med oppdraget var å oppjustere inngangsverdien på aksjene. For det andre, når KPMG så eller burde se at det ble valgt en strategi som innebar en *betydelig risiko* for at formålet ikke ville bli nådd, har revisor en plikt til å gjøre klienten oppmerksom på dette og *gi nødvendige råd*. Det fremgår her at retten bygger på en betydelig skadeevne/risiko for skade ved ikke å gi slike råd ved vurderingen av ansvarsgrunnlaget. Videre bygger retten på momentet om

⁶⁹ Halling-Overgaard, Søren: Revisors erstatnings- & disiplinæransvar s 138

handlingsalternativer ved å fastsette at plikten til å gi råd ble tilsidesatt på en uforsvarlig måte.

Saken gjaldt revisors rådgivningsansvar overfor klienten, og ansvaret ble følgelig bygd på kontraktsrettslige regler.

Det er følgelig ingen tvil om at revisor som utfører rådgivning og andre oppdrag som faller utenfor revisorloven kan bli erstatningsansvarlig for rådgivning.

Spørsmålet blir da hvorvidt profesjonsansvarsnormen også skal gjelde når revisor utfører rådgivning og andre oppgaver.

Verken revisorloven eller forarbeidene gir svar på spørsmålet. Vi må derfor gå til rettspraksis for å finne svar.

I Rt. 1993.1399 (Ytternes-dommen) fastsetter retten at det foreligger et profesjonelt ansvar for revisorer. Saken gjaldt erstatningsansvar på grunn av uriktig erklæring om innbetaling av aksjekapital.

Høyesterett peker på at aksjelovgivningen tilstreber å dra omsorg for den aksjekapital som et aksjeselskap stiftes og anmeldes med, virkelig finnes i selskapet. Loven krever derfor blant annet at styrets oppgave til registreringsmyndighetene om aksjekapitalens innbetaling skal bekreftes særskilt av revisor. HR uttaler videre at de hensyn loven vil ivareta tilsier at det *bør stilles strenge krav* til den valgte revisor når slike erklæringer avgis. Videre uttaler retten at avgivelse av slike erklæringer er et av kjærneområdene for revisors virksomhet, og HR kom derfor til at forholdet måtte bedømmes etter profesjonsansvarsnormen. Retten fant revisors opptreden å være grovt uaktsomt og meget kritikkverdig.

Rt. 2002.286 gjaldt fastsettelse av verdier i et aksjeselskap. Spørsmålet var hvorvidt KPMG's valg av takseringsmetoder for å få oppjustert inngangsverdiene på aksjene til klienten var erstatningsbetingende uaktsomt. Retten uttaler at vi her er på et fagområde hvor det stilles høye kvalitetskrav til den tjenesteyting som gis, og hvor det må gjelde et strengt profesjonsansvar.

Høyesterett bygget ansvarsgrunnlaget for revisors oppgaver etter særlovgivningen på profesjonsansvarsnormen. Vi kan derfor slutte at revisors ansvar for rådgivning og andre oppgaver i særlovgivningen også bedømmes etter profesjonsansvarsnormen.

Den normen som domstolene fastsetter ved bedømmelse av revisors adferd er imidlertid ikke alltid en profesjonsansvarsnorm. Spørsmålet er om revisor i visse tilfeller er underlagt en generell rådgivningsnorm.

RG 1996.372 gjaldt bistand ved selvangivelse og en del skatteråd for å redusere klientens formuesskatt. Spørsmålet var om revisor ble erstatningsansvarlig for feilaktige rådgivning i forbindelse med klientens investering i et ansvarlig selskap der revisor eide en andel. Retten uttaler at de ikke vil oppsummere en rettsregel om revisors *rådgivningsansvar*, da dette ikke er mulig. Det sentrale ved vurderingen er om revisor har gitt et forsvarlig råd og informert om følgende av rådet i den grad det er rimelig å kreve av revisor i den konkrete situasjon rådet er gitt.

Revisor hadde i dette tilfellet utført oppgaver som ikke omfattes av den lovbestemte revisjon etter revisorloven, og hans ansvar ble derfor bedømt etter en generell rådgivningsnorm.

Etter min oppfatning ser det ut som om retten vurderer ansvarsnormen etter hvilke type oppgaver revisor utfører. Dersom revisor utfører oppgaver som klart ligger innenfor revisors fagfelt, vil den strenge profesjonsansvarsnormen komme til anvendelse. Dersom revisor utfører oppgaver som ikke er kjent som å være revisors fagfelt, og klienten er klar over dette, omfattes ansvaret av et generelt rådgivningsansvar.

Overfor under punkt 3.5.2 så vi at revisor må utføre den lovpliktige revisjon i samsvar med god revisjonsskikk. Spørsmålet blir da om kravet også gjelder når revisor utfører andre oppgaver enn den lovpliktige revisjon.

I henhold til RS 120 beskrives standardene ”*Rammeverk for revisjon og beslektede tjenester*”. Overskriftens ordlyd viser at standardene ikke er begrenset til den lovpliktige revisjon. Begrepet god revisjonsskikk vil følgelig også være et krav når revisor utfører andre oppgaver.

3.7 Erstatningsutmålingen

3.7.1 Skadelidtes medvirkning

Forhold på skadelidtes side kan i visse tilfeller medføre at revisors ansvar settes ned eller faller bort.

Dette har betydning for ansvarsforsikringen. Dersom ansvaret settes ned, vil forsikringsutbetalingen avkortes tilsvarende. Faller ansvaret helt bort, er ikke lenger betingelsen om at det må foreligge et erstatningsansvar oppfylt, og skadelidte har derfor ikke krav på utbetaling etter forsikringsavtalen.

I henhold til SKL § 5-1 første ledd, er det et vilkår at den skadelidte eller erstatningssøkeren har medvirket til skaden ved *egen skyld*.

Det foreligger ingen rettspraksis hva angår revisorer som har medført reduksjon i erstatningsansvaret som følge av medvirkning.

Rt. 2002.286 gjaldt påstått uforsvarlig fastsettelse av aksjeverdien i et selskap. Det ble gjort gjeldene at ansvaret måtte reduseres på grunn av skadelidtes *betydelige kunnskap* om det revisjonspliktige foretak. Det ble derfor anført at skadelidte hadde medvirket til skaden/tapet. Dommen illustrer at i det omfang klienten/tredjemann har særlige forutsetninger for å vurdere revisors arbeid, forventes det også at vedkommende bruker disse forutsetninger før han bygger på revisors reviderte regnskaper. Har vedkommende ikke gjort dette, kan det foreligge egen skyld. I dette tilfellet ble revisor ikke funnet å ha medvirket til skaden på bakgrunn av sin kunnskap om foretaket.

Rettspraksis viser at HR i dette tilfellet diskuterer tredjemanns kunnskap til foretaket i forbindelse med medvirkning, mens lagmannsretten diskuterer dette i forbindelse med årsakssammenhengen. Hvordan man diskuterer tredjemanns kunnskaper, kan ha betydning for erstatningsutmålingen. Dersom kunnskapen fører til at det ikke foreligger noen årsakssammenheng, vil tredjemann ikke ha noe krav mot revisor overhodet. Dersom kunnskapen drøftes i forbindelse med medvirkning, kan det hende at kravet bare settes ned.

Kunnskap om et foretak kan for eksempel en långiver få dersom vedkommende gjennom forhandlinger med låntaker oppnår betydelig kunnskap om foretaket. Dersom långiver⁷⁰ burde skjønne at foretaket er dårligere stilt enn hva som fremgår av regnskapene, kan vedkommende ikke bygge på disse.

⁷⁰ Det blir interessant å se om retten tar opp spørsmålet om medvirkning ved vurderingen av kreditorenes krav i Finance Credit- saken. Her har en rekke banker, som for eksempel Nordlandsbanken, fremsatt krav mot KPMG og Forsikringsselskapet.

I Rt. 2003.696 (Ivaran-saken) uttalte retten at det til dels er en smakssak om man vil legge hovedvekten i drøftelsen på spørsmålet om revisors aktsomhet, spørsmålet om tilstrekkelig årsakssammenheng eller spørsmålet om skadelidtes medvirkning.

Slik jeg oppfatter denne uttalelsen er at det ikke foreligger noen klare grenser for hvor man skal legge drøftelsene. Rettsutviklingen viser imidlertid at retten ofte fastsetter at kravet til årsakssammenheng er oppfylt, og legger drøftelsen til spørsmålet om medvirkning.

3.7.2 Lempning av ansvaret

I dette kapittelet skal vi se i hvilken tilfeller revisors ansvar kan lempes. Lempning betyr at ansvaret reduseres.

Revisorloven § 8-2 inneholder hjemmel for lempning dersom det foreligger forhold som vil virke urimelig tyngende for revisor etter SKL § 5-2.

For det første må det tas stilling til er hva som er "urimelig tyngende". Momenter ved vurderingen er fastsatt i SKL § 5-2. Jeg vil ikke gå inn på samtlige momenter. Det sentrale momentet for avhandlingen er revisors forsikringer og forsikringsmuligheter. Etter at myndighetene har innført en obligatorisk forsikring for revisorer, vil dette momentet sjelden medføre noe lempning i ansvaret. Dette vil i såfall kun bli aktuelt hvor ansvaret overstiger det som forsikringen dekker.

I en dom fra Asker og Bærum herredsrett av 14.januar 1993 sak nr. 91-1800 (Balder-saken), var spørsmål om erstatningskrav overfor flere selskaper i Balder-gruppen kunne lempes. Erstatningskravet var satt til flere milliarder, mens revisor ansvar ble av retten satt til 5,2 millioner kroner. Avgjørelsen ble tatt etter den tidligere revisjonslov, og revisor hadde ikke tegnet ansvarsforsikring. Retten uttalte at forsikringssituasjonen har stor betydning for spørsmålet om lempning. Retten la vekt på at revisor hadde hatt en mulighet til å sikre sitt ansvar. Videre uttalte retten at det skal mye til for å lempe et profesjonsansvar som dette, særlig når det foreligger forsikring eller når revisor burde ha forsikret seg. Retten kom derfor til at ansvaret ikke skulle lempes.

Dommen viser at når revisorer er pålagt en obligatorisk forsikringsordning, vil ansvaret sjelden bli lempet etter SKL. § 5-2.

4 Ansvarsforsikringens dekningsfelt

4.1 Innledning

Formålet med dette kapittelet er å fastsette hva forsikringen omfatter. I denne forbindelse er det viktig å ta stilling til om dekningen tilfredsstiller myndighetenes krav og revisors forsikringsbehov.

Forsikringens dekningsomfang kalles i juridisk teori for dekningsfeltet⁷¹. Dekningsfeltet inndeles normalt i fire felt: farefeltet, tapsfeltet, årsakssammenheng og forsikringstilfellet. Jeg velger likevel å ikke bruke denne inndelingen, da dette ikke alltid lar seg gjøre på ansvarsforsikringens område.

Forsikringsbransjen markedsfører en rekke forsikringer som har til formål å tilfredsstille ulike bedrifters behov for sikkerhet.

Ansvarsforsikringen for revisorer er en bedriftsforsikring. Den søker å tilfredsstille revisors eller revisjonsfirmaets forsikringsbehov.

4.2 Forsikringsvilkårene

Revisors ansvarsforsikring reguleres gjennom standardvilkår for formuesskade.

Forsikringsselskapene bruker egne bransjevilkår for revisors virksomhet, som skal fange opp forsikringsbehovet og myndighetenes krav til forsikring.

Fremstillingen bygger på ett forsikringsselskaps standardvilkår for formuesskade⁷². Det er Gjensidige Nor Forsikring (heretter kalt GFV) vilkår av juli 2000 som blir behandlet, se vedlegg.

FAL inneholder ingen bestemmelser om dekningsfeltet for revisors ansvarsforsikring.

Vi må derfor søke etter svar på ulike problemstillinger i forsikringsavtalen.

Hovedbestemmelsen om revisors ansvar finner vi i GFV punkt 9, særvilkår 395.

Forsikringsdekningen kan minne om en all-risk dekning slik vi finner dem i sjøforsikringsretten. Vi står følgelig overfor en virksomhetsdekning⁷³, som i utgangspunktet har et meget vidt dekningsfelt.

⁷¹ Bull, Hans Jacob: Innføring i forsikringsrett s 533

⁷² Jeg har forsøkt å få tak i vilkårene til andre forsikringsselskaper uten hell. Jeg bruker derfor kun Gjensidige NOR Forsikring's vilkår ved fremstillingen.

Vilkårene fremstår som noe kompliserte og er ikke skreddersydd for revisors virksomhet. Det forhold at myndighetene fastsatte krav til forsikring i 1999 og vilkårene er fra 2000, kan tale for at det ikke er brukt mye tid på vilkårsutformingen, men snarere brukt et vilkårsett som i alle fall dekker myndighetenes krav⁷⁴.

I henhold til GFV punkt 9 gjelder bare de særvilkår som er angitt i beviset. Beviset fastsetter at det er særvilkår 395 for fagansvar som gjelder for revisorers ansvarsforsikring. De alminnelige vilkår for formueskader gjelder i den utstrekning disse ikke er fraveket i særvilkåret, jf. punkt 9 annet ledd.

4.3 Erstatningsansvar

Forsikringen skal beskytte revisor hvis han blir erstatningsansvarlig, jf.

GFV punkt 9,395.

Skal ansvaret dekkes under ansvarsforsikringen, må det for det første være hjemlet i de alminnelige erstatningsrettslige regler.

Har revisor pådratt seg et erstatningsansvar etter de alminnelige erstatningsrettslige regler⁷⁵ har det med andre ord inntrådt et forsikringstilfelle.

Spørsmålet blir da i hvilke situasjoner revisor kan bli erstatningsansvarlig etter *andre* regler. Arntzen⁷⁶ nevner straffebøter, parkeringsavgifter og andre avgifter. Slike bøter og avgifter vil følgelig falle utenfor forsikringens dekningsfelt.

Videre må det dreie seg om et tap som påføres tredjemann⁷⁷.

FSN (Forsikringsskade nemnda) uttalelse nr. 1345 gjaldt advokatansvar. Advokatens klienter krevde tilbakebetalt salærkrav etter at anke ble avvist på grunn av fristforsømmelse.

Forsikringsselskapet avsto å dekke advokatens eget salærkrav med den begrunnelse at tilbakebetalingskravet ikke var noe erstatningskrav. Nemnda var enig med selskapet.

⁷³ Lagerström/Reos beskriver virksomhetsdekning slik at: *Ansvarsförsäkringen anpassas så att den lämnar skydd för de händelser som kan vara aktuella för varje företagare, oberoende av hvilken bransch han är verksam* på s 128

⁷⁴ Jeg har vært i kontakt med Gjensidige Nor Forsikring, hvor de fortalte meg at de har startet med å reviderer vilkårene.

⁷⁵ Erstatningsansvaret ble drøftet under kapittel 3

⁷⁶ Arntzen, Andreas: Ansvarsforsikring s 140

⁷⁷ Arntzen, Andreas: Ansvarsforsikring s 140.

Tilsvarende må gjelde for revisorers honorar, dersom revisor ikke oppfyller sine kontraktsrettslige forpliktelser.

Revisors ansvarsbetingende handling/unnløtelse kan påføre en rekke tredjemenn formuestap.

Ett spørsmål er om erstatningsansvar overfor flere tredjemenn regnes å være ett eller flere forsikringstilfeller. Vilrårene avklarer dette i særvilkår 395 punkt 2 annet ledd. Alle formueskader som skyldes *samme* ansvarsutløsende forhold, handling eller unnlatelse, regnes som ett skadetilfelle.

Med ”samme ansvarsutløsende forhold”, menes at revisor gjennom én ansvarsbetingende handling har påført flere tredjemenn formuestap, slik at flere har erstatningskrav mot revisor.

Revisors handling/unnløtelse er for eksempel årsak til at årsregnskapet inneholder vesentlige feil. Selv om flere tredjemenn lider et tap på grunn av dette, regnes det som ett forsikringstilfelle. Forsikringssummen må derfor fordeles forholdmessig på de skadelidte.

Det neste spørsmålet er om gjennomføringen av ett oppdrag der revisor har utført flere kritikkverdige handlinger/unnløtelser, ansees å være ett eller flere forsikringstilfeller. Vilrårene avklarer også dette i særvilkår 395 punkt 2 annet ledd. Alle formuesskader som har sin årsak i sammenhengende kjede av hendelser, regnes som ett skadetilfelle. Med ”årsak i en sammenhengende kjede av hendelser” menes for eksempel at revisor har unnlatte å informere ledelsen om et viktig forhold som vil ha betydning for aksjonærene, og i tillegg burde ha gitt råd om forholdet. Selv om revisor har utført flere kritikkverdige handlinger/unnløtelser på ett oppdrag, regnes dette likevel bare som ett forsikringstilfelle.

Et vilkår for dekning etter forsikringsavtalen er at det foreligger årsakssammenheng mellom revisors handling/unnløtelse og forsikringstilfellet. Årsakssammenheng som vilkår for erstatning ble drøftet i kapittel 3. Dersom vilrårene for erstatning er oppfylt, vil kravet til årsakssammenheng normalt være oppfylt også for dekning etter forsikringen. Dette blir derfor ikke drøftet noe nærmere her.

4.4 Risikobeskrivelsen

Forsikringen omfatter erstatningsansvar for formueskade som er voldt *under utøvelse av den virksomhet* som er angitt i beviset, jf. GFV 395.

Det er formuleringen ”under utøvelse av virksomheten” som beskriver risikoen.

Forsikringen dekker m.a.o ansvar knyttet til den type virksomhet som revisorer utfører.

Spørsmålet blir da hva som ligger i formuleringen ”under utøvelse av virksomheten”.

Revisors virksomhet kan være beskrevet på flere måter⁷⁸. Gjensidige NOR Forsikring beskriver virksomheten blant annet som ”revisjonsarbeide” eller ”arbeide i egenskap av revisor”.

Dekningsfeltet omfatter derfor de oppgaver som gjør seg gjeldene i revisorbransjen. Vi skal derfor i det følgende foreta en avgrensning av hvilke arbeidsoppgaver som er dekningsmessig under forsikringen.

Det første vi må ta stilling til er hvorvidt forsikringen dekker de ansvarssituasjoner som revisor har en plikt til å forsikre etter revisorloven.

Utgangspunktet at revisor kan utføre alt det lovgivningen tillater revisor å gjøre.

Revisor har hjemmel til å utføre den lovbestemte revisjon i revisjonsloven § 5-1. Dette er derfor revisjonsarbeide. Ansvar revisor volder ved utførelse av lovbestemt revisjon vil derfor være dekket under ansvarsforsikringen, og forsikringen tilfredsstiller følgelig myndighetenes krav til dekningsomfang.

Det forekommer ofte at revisor ikke foretar fullstendig revisjon, men kun påtar seg å utføre enkeltstående oppdrag for klienten, for eksempel begrenset revisjon og særskilt avtalte kontrollhandlinger.

”*Begrenset revisjon*” er de tilfeller hvor revisor har påtatt seg å bare granske regnskapet for å avdekke forhold som gir grunn til å tro at informasjonen inneholder vesentlige feil⁷⁹. Revisjonen er mindre grundig enn det som følger av god revisjonsskikk og gir kun en moderat sikkerhet for at regnskapet inneholder feil, i motsetning til ”ordinær revisjon” som gir høy sikkerhet for at vesentlige feil avdekkes.

⁷⁸ Jeg gir eksempler på ulike formuleringer som Gjensidige NOR Forsikring bruker for å beskrive revisors virksomhet.

⁷⁹ RS 910 Begrenset revisjon av regnskaper. Gulden, Bror Petter: Revisjon, teori og metode s 60

Avtalte kontrollhandlinger er oppdrag revisor påtar seg for å utføre særlige kontrollhandlinger av revisjonsmessig art⁸⁰. Revisor kontrollerer for eksempel riktigheten av enkelte regnskapsposter eller spesielle transaksjoner, eventuelt et helt regnskap. Forskjellen fra den ordinære revisjon er at revisor kun avgir en rapport om resultatet, men trekker ingen samlet konklusjon.

Den omstendighet at oppdraget begrenses på denne måten, innebærer selvfølgelig ikke at ansvar etter forsikringen utelukkes.

Det neste spørsmålet blir da om revisors ansvar for rådgivning og andre oppgaver dekkes.

Rådgivning, som er en integrert del av revisjonen, faller inn under revisjonsloven, jf revisorloven § 1-1 tredje ledd, og revisor kan bli ansvarlig etter revisorloven § 8-1.

Rådgivningen er derfor en del av den lovbestemte revisjon, og faller klart inn under forsikringens dekningsfelt.

Videre må vi ta stilling til rådgivning som ikke er en integrert del av revisjonen.

Revisorer har hjemmel til å drive visse former for rettshjelp jf. DL § 218.

I utgangspunktet er denne type rådgivning ikke dekket av forsikringen, og det foreligger heller ingen plikt til dette etter myndighetenes krav. Omfanget av slik virksomhet tilsier imidlertid et forsikringsbehov.

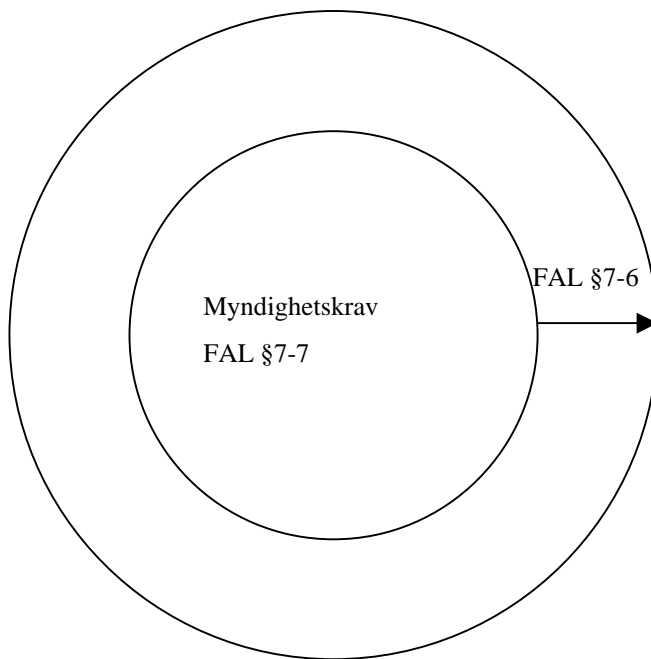
Partene⁸¹ har derfor i slike tilfeller adgang til å avtale et utvidet dekningsfelt mot en dyrere forsikringspremie. Forsikringen vil da omfatte de oppgaver revisor har et behov for å sikre seg mot. Praksis er at dette gjøres individuelt for hvert enkelt tilfelle, og er nok blitt hovedregelen snarere enn unntaket. Forsikringen kan følgelig dekke flere ansvarssituasjoner enn de krav myndighetene fastsetter.

Det er imidlertid viktig å påpeke at den utvidede dekningen ikke omfattes av den tvungne forsikringen etter FAL § 7-7. Det er opp til den enkelte revisor om han vil forsikre et slikt eventuelt ansvar for spesialoppdrag. Forsikringen er følgelig frivillig, og faller inn under FAL § 7-6.

Omfanget av forsikringen kan illustreres slik:

⁸⁰ RS 920 Avtalte kontrollhandlinger. Gulden, Bror Petter: Revisjon, teori og metode s 60

⁸¹ Partene vil her være forsikringsselskapet og forsikringstager (revisor)

Figur 5: Ansvarsforsikringens dekningsfelt

Den heltrukne sirkel viser når forsikringen dekker myndighetenes krav etter FAL § 7-7. Den stiplede sirkel viser når forsikringen omfatter mer enn det myndighetene krever. Område mellom den heltrukne og stiplede sirkel omfattes av FAL § 7-6.

Vi har i den senere tid sett visse bransjeglidninger. Revisor utfører for eksempel en viss advokatvirksomhet etc. Spørsmålet blir da om denne virksomheten dekkes under forsikringen.

Revisorer som også driver ren advokatvirksomhet vil ikke være dekket under forsikringen for denne virksomheten. Dette er advokatvirksomhet og vil naturligvis ikke være revisjonsarbeide.

Kontrakter som er individuelt formulert eller den egentlige utferdigelse av standardkontrakter bør for eksempel være forbeholdt advokater, og således falle utenfor. På den annen side bør revisor likevel ha adgang til å utføre enkelte oppgaver. Tjenester ved enkle juridiske formularer til bruk for en kapitalforhøyelse i et aksjeselskap⁸², eller utfyllelse av standardkontrakter til bruk for en klient bør derfor være dekket.

⁸² Samuelsson, Morten og Søgaard Kjeld: Erstatningsansvar og forsikring for profesjonelle rådgivere s12

Ansvarsgrunnlaget fremgår ikke uttrykkelig i vilkårene. I henhold til vilkårets ordlyd dekkes forsikringen sikredes erstatningsansvar, jf GFV punkt 9, 395. Det må derfor legges til grunn at forsikringen dekker revisors erstatningsansvar uansett ansvarsgrunnlag, så lenge det dreier seg om erstatningsansvar etter de alminnelige erstatningsrettslige regler.

Forsikringen dekker ansvar for formuesskade, se GFV 395. Vilårene definerer begrepet i pkt. 7.3 som et økonomisk tap som ikke er oppstått som følge av fysisk skade på person eller ting. Det er følgelig de rene formuestap, dvs de negative forandringer i skadelidtes formue som dekkes.

Forsikringens geografiske begrensning har stor betydning for forsikringens dekningsfelt.

Vilkårene fastsetter at forsikringen dekker handlinger/unnlater som er foretatt i Norden, jf punkt.2. Dette må bety nordiske klienter. Det kan for eksempel ikke være noe i veien for at revisor under et opphold i USA, tar med seg papirer og utfører arbeid for en nordisk klient der.

Erstatningskravet reises etter de rettsregler som får anvendelse innenfor det pågjeldene geografiske område.

Det geografiske område kan utvides. Partene har følgelig adgang til å avtale et utvidet dekningsfelt også her⁸³. Det avtalte forsikringsstedet vil da fremgå av forsikringsbeviset.

4.5 Begrensninger i dekningsfeltet

Formålet med dette kapittelet er å gi en fremstilling av hva som faller utenfor forsikringen.

I utgangspunktet avgrenses forsikringens dekningsfelt av risikobeskrivelsen og forsikringens geografiske avgrensning.

⁸³ Gjensidige NOR Forsikring bruker særvilkår ved utvidelse av geografiske områder. Jeg vil imidlertid ikke gå inn på det her.

Under punkt 4.4 om risikobeskrivelsen så vi at forsikringen dekker revisors ansvar uansett ansvarsgrunn. Unntaksbestemmelser i vilkårene som begrenser selskapets ansvar i videre utstrekning enn dette vil derfor ikke kunne påberopes av selskapet. Slike unntak kan forekomme, for eksempel for tilfelle av at forsikringstager (revisor) har gjort seg skyldig i en straffbar handling, for eksempel dokumentfalsk.

Kontraktsansvar blir eksplisitt unntatt i vilkårene i punkt 4.3.4.

Vilkårene definerer kontraktsansvar med erstatningsansvar som *alene* bygger på tilsagn, avtale, kontrakt eller garanti, se GFV punkt.7.1.

Slikt ansvar må etter definisjonen gjelde ansvar som revisor har påtatt seg ved avtale med skadelidte.

I henhold til vilkårene punkt 4.3.13 unntar vilkårene erstatningsansvar som følge av overtredelse av bestemmelser om skatte- og avgiftstrekk. Gjensidige NOR Forsikrings praksis er at denne unntaksbestemmelsen ikke brukes overfor revisorer, fordi revisor nettopp har et behov for å sikre seg mot denne type risiko.

Dette viser at det i praksis er få tilfelle hvor revisors ansvarsforsikring begrenses gjennom unntaksbestemmelser i vilkårene.

Dette bekrefter at revisors ansvarsforsikring rent praktisk ligger nær opp til en all-risk dekning, selv om forsikringen formelt må rubreres som en named-perils dekning.

4.6 Forsikringstiden

Forsikringen dekker bare krav som blir framsatt i forsikringstiden, jf. GFV vilkår **395** punkt 1 og 2. Forsikringen gjelder normalt for 1 år av gangen⁸⁴, og omfatter bare ansvar som blir framsatt i denne perioden, jf. punkt 1.

GFV regulerer forsikringstiden i pkt. 4.1. Vilårene er ikke uttømmende, og forholdet må utfylles av FAL § 3-1.

I henhold til FAL § 3-1 første ledd, begynner revisors ansvarsforsikring å løpe når revisor har godtatt de vilkår som selskapet har stilt. Dersom revisor rent faktisk godtar

⁸⁴ Jf. Samtale med Gjensidige Nor Forsikring

vilkårene, begynner forsikringen å løpe og revisor kan utøve virksomheten. Forsikringen vil normalt løpe i ett år av gangen, dersom ikke annet er avtalt. Partene kan selv avtale når forsikringen skal opphøre. Dersom partene har fastsatt en bestemt dag, men har ikke angitt et bestemt tidspunkt, opphører ansvaret kl. 2400, jf FAL § 3-1 siste ledd.

Når et erstatningskrav ansees å være fremsatt, er regulert i vilkårene.

GFV pkt. 9, 2 punkt 1 og 2 fastsetter alternative tidspunkt. For det første når sikrede eller selskapet mottar skriftlig krav om erstatning fra skadelidte og for det andre når selskapet mottar skriftlig krav vedrørende omstendigheter som kan ventes å føre til at erstatningskrav blir reist mot han. Det er det tidligste tidspunktet som er det avgjørende for når et erstatningskrav ansees å være fremsatt.

I henhold til GFV pkt. 9, 395.2 dekker selskapet ikke ansvar forårsaket mer enn 1 år før forsikringens ikrafttreden. Skaden kan derfor være dekningsmessig selv om den skadevoldene handling eller unnlatelse inntraff før forsikringen begynte å løpe⁸⁵. Selskapets ansvarstid refererer seg følgelig til et tidspunkt før revisor aksepterte vilkårene, så lenge erstatningskravet ble fremmet etter dette tidspunkt.

4.7 Forsikringssum og egenandel

Forsikringssummen er det beløp som danner grunnlag for premieberegningen⁸⁶.

Premien ved formueskadeforsikringer for revisorer fastsettes normalt gjennom prosenter av omsetningen, og summen utgjør den øverste grense for selskapets ansvar.

Formueskadeforsikringer er ofte dyrere enn andre virksomhetsforsikringer, fordi skadene ofte utgjør et betydelig omfang⁸⁷.

For revisors ansvar vil forsikringssummen være fastsatt i forsikringsvilkårene, dersom ikke annet fremgår av beviset.

I henhold til GNF punkt 4.4, er summen satt til kr. 500.000. Dette beløpet er alt for lavt i forhold til myndighetenes krav på 5 millioner kroner per revisor. Vilkårsutformingen er følgelig i strid med myndighetenes krav.

⁸⁵ Amtzen, Andreas: Ansvarsforsikring s 130

⁸⁶ Amtzen, Andreas: Ansvarsforsikring s 254

⁸⁷ Finance-Credit-saken revidert av KPMG og Sponsor Service-saken revidert av Ernst & Young er eksempler på hvor erstatningskrav ligger i million-klassen.

Bransjens praksis⁸⁸ er imidlertid at det alltid avtales en høyere dekning, slik at forsikringen dekker myndighetskravene og revisors forsikringsbehov.

Videre inkluderer vilkårene redningsomkostninger i forsikringssummen, jf. punkt.4.4. Bestemmelsen om redningskostnader i FAL § 6-4 er imidlertid preseptorisk og fremstår som et tillegg til forsikringens primær- dekningsfelt⁸⁹. På bakgrunn av lovens preseptoriske karakter, vil følgelig en avtale i overensstemmelse med GFV punkt. 4.4 være ugyldig⁹⁰.

Ved fastsettelsen av summen tas det stilling til omfanget av revisors virksomhet. Summen er i henhold til vilkårene⁹¹ begrenset til det beløp som gjaldt da første formuesskade ble konstatert i forsikringstiden. Dersom det foreligger flere skadelidte må summen fordeles forholdsmessig på alle kravshavere dersom denne er lavere enn de samlede krav.

Egenandel begrenser i utgangspunktet forsikringssummen, ved at det gjøres fradrag for et visst beløp. For frivillige ansvarsforsikringer er dette ikke noe problem. Der står det partene fritt å begrense selskapets ansvar også i form av såkalte egenandeler. For tvungne ansvarsforsikringer stiller dette seg annerledes. Her vil det være et vesentlig hensyn å ta til tredjemanns interesser, og partene kan da ikke stå fritt til å begrense ansvaret på denne måten. Her gjelder selskapets ansvar fullt ut i samsvar med lovbestemmelser og forskrifter.

⁸⁸ Jf. telefonsamtale med Gjensidige NOR Forsikring

⁸⁹ Bull, Hans Jacob: Innføring i forsikringsrett s 469

⁹⁰ Redningsomkostninger har imidlertid ikke særlig betydning for revisorer.

⁹¹ Særvilkår 395 punkt 2 siste punktum

5 Skadelidtes vern i revisors ansvarsforsikring

5.1 Innledning

Formålet med dette kapittelet er å gi en oversikt over i hvilken grad skadelidte har et direkte krav mot selskapet i tillegg til det krav han måtte ha mot revisor. I den utstrekning dette er tilfelle vil selskapet og revisor være solidarisk ansvarlige. Eventuelle regress-spørsmål behandles i kapittel 6.

Formueskadeforsikringen inneholder ingen regler om skadelidtes direkte krav.

FAL må derfor utfylle vilkårene. Regler finner vi i FAL kapittel 7 om tredjepersons rett etter forsikringsavtalen §§ 7-6 til 7-8⁹².

FAL § 7-6 omhandler skadelidtes stilling ved frivillige ansvarsforsikringer, mens § 7-7 omhandler de tvungne ansvarsforsikringene.

5.2 Direkte krav

I dette kapittelet behandles spørsmålet hvorvidt skadelidte selv kan fremsette krav etter forsikringsavtalen.

Bestemmelse om skadelidtes direkte krav mot selskapet finner vi i FAL § 7-6. Denne bestemmelse gjelder i prinsippet alle ansvarsforsikringer. For tvungne ansvarsforsikringer må det imidlertid tas særskilt hensyn til skadelidte. Spørsmålet blir da hvilken adgang skadelidte ved en tvungen ansvarsforsikring har til å kreve erstatning direkte fra selskapet.

I henhold til FAL § 7-7 første ledd gjelder § 7-6 tilsvarende for skadevolders ansvarsforsikring dersom ikke skadelidtes stilling er *særskilt regulert*. Spørsmålet blir da om skadelidtes stillingen under revisors ansvarsforsikring er særskilt regulert. Revisorloven sier ingenting om skadelidtes stilling under forsikringen. Derimot regulerer forskriften § 3-4 skadelidtes rett etter ansvarsforsikringen. Forskriften § 3-4 supplerer derfor FAL § 7-7 når skadelidtes stilling skal vurderes.

⁹² Fal § 7-8 er ikke relevant for avhandlingen, da dette omfatter skadelidtes stilling ved større næringsvirksomhet.

Dersom revisor er blitt erstatningsansvarlig, *kan* skadelidte kreve erstatning direkte fra sikkerhetsstilleren, jf § 3-4 første ledd.

Med begrepet ”kan” menes at skadelidte har en rett, ingen plikt, til å søke dekning hos selskapet. Skadelidte kan derfor velge mellom revisor eller selskapet for å få dekket sitt krav (prinsipalt solidarisk ansvar). Denne retten er spesielt viktig hvor revisor har gått konkurs eller er insolvent/illikvid, slik at revisor ikke har midler til å betale erstatningen.

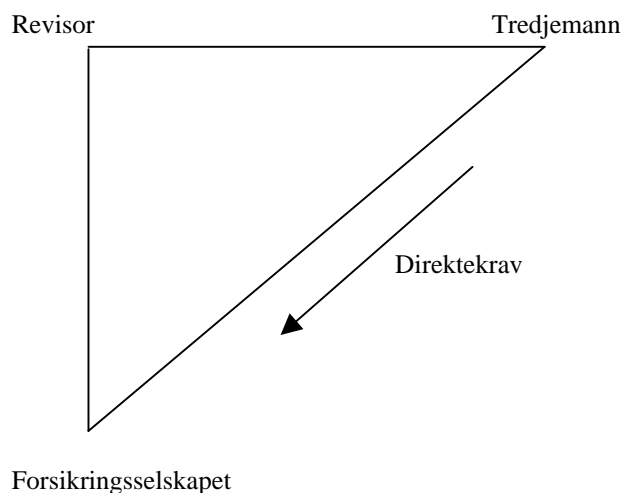
Retten til direktekravet innebærer således at selskapet har en plikt til å betale direkte til skadelidte⁹³.

Revisor trenger ikke bli informert i forkant. Dersom selskapet nekter utbetaling, fordi de mener at tredjemann ikke har noe krav mot revisor, kan tredjemann gå til sak mot selskapet. Dette har vi sett flere eksempler på den siste tiden. I Finance Credit- saken var KPMG forsikret i Gjensidige Nor Forsikring. Forsikringsselskapet har derfor fått en rekke krav fra kreditorer som hevder de er blitt påført tap som følge av feil i regnskapene revidert av KPMG. I slike tilfeller vil selskapene ofte vegre seg for å utbetale forsikringssummen, før retten har avgjort om revisor rent faktisk blir idømt erstatningsansvar. Juridisk er selskapet likevel forpliktet til å utbetale erstatningen straks tap og ansvar oppstår.

Som det fremgår av fremstillingen ovenfor er selskapet og revisor solidarisk ansvarlige overfor tredjemann. Derfor forekommer det ofte at både revisor og selskapet blir trukket inn som part i saken, se for eksempel ”Ivaran-saken”. Prosessuelt kan dette skje enten ved at begge blir saksøkt eller at selskapet trekker revisor inn i saken.

Direkte krav illustreres slik:

⁹³ Amtzen, Andreas: Ansvarsforsikring s 65

Figur 6: Tredjemanns direktekrav mot selskapet

5.2.1 Innholdet av direktekravet

Det første spørsmålet er om erstatningsrettslige innsigelser har betydning for skadelidtes krav mot selskapet.

I henhold til revisorforskriften § 3-4 annet ledd, kan selskapet gjøre gjeldene de samme innsigelsene mot kravet som sikrede har mot tredjemann. Innsigelser kan for eksempel være skadelidtes medvirkning og lemping av revisors ansvar.

Forsikringen dekker revisors erstatningsansvar, og det er derfor naturlig at selskapet ikke skal utbetale mer enn det revisor er blitt ansvarlig for.

Det andre spørsmålet vil da være om selskapet kan fremme forsikringsrettslige innsigelser mot skadelidte.

Forsikringsrettslige innsigelser er de innsigelser som selskapet kan gjøre gjeldene mot sikrede. Dette vil være innsigelser mot revisor etter FAL kapittel 4.

FAL § 7-7 fastsetter at selskapet ikke kan gjøre slike innsigelser gjeldene overfor skadelidte. Dette medfører at skadelidte får dekning for sitt krav selv om revisor ikke har gjort det som kreves av han etter avtalen. Hensynet til beskyttelse av skadelidte tilsier denne bestemmelse.

5.3 Regress

5.3.1 Innledning

I det følgende skal vi behandle regressadgangen for den som har utbetalt erstatningen.

Med regress menes tilbakesøking av det beløp som er utbetalt til skadelidte.

Spørsmålet er hvilken adgang forsikringsselskapet har til å søke regress hos ulike aktører. Regress kan oppstå i to ulike situasjoner. For det første må vi ta stilling til hvilken betydning revisors regressadgang overfor andre ansvarlige har for forsikringsselskapet som har utbetalt erstatningen.

For det andre må vi ta stilling til hvilken regressadgang forsikringsselskapene har overfor revisor.

5.3.2 Revisors adgang til å søke regress hos andre ansvarlige

Har forsikringsselskapet utbetalt erstatningen etter revisors ansvarsforsikring, blir spørsmålet hvilken betydning skadevolders (revisor) regressadgang har for selskapet.

FAL har ingen bestemmelser som regulerer selskapets regresskrav mot tredjemann. Vi må derfor søke etter svar i vilkårene da revisors regresskrav er en fordring mot tredjemann som nærmere kan avtalereguleres mellom selskapet og revisor.

Vilkårene har en bestemmelse om regress i GFV 6.5. Bestemmelsen fastsetter at dersom sikrede kan forlange at tredjemann erstatter tapet, *inntreffer Gjensidige ved utbetaling av erstatning i sikredes rett mot tredjemann*. I henhold til ordlyden trer med andre ord selskapet i revisors regresskrav overfor de andre ansvarlige.

Det første spørsmålet er om sikrede (revisor) kan forlange at tredjemann erstatter tapet.

Bestemmelse om regress overfor andre ansvarlige finner vi i skadeserstatningsloven.

SKL § 5-3 nr.1 fastsetter at dersom flere plikter å betale erstatning for samme skade, svarer en for alle og alle for en.

Det første vi må ta stilling til er om det er flere som plikter å betale erstatning.

Revisors uaktsomme opptreden kan medføre økonomiske tap for ulike tredjemenn. Ikke sjelden er det imidlertid flere aktører som er årsak til at tap oppstår.

Ledelsen har ofte opptrådt uaktsomt i saker hvor det reises spørsmål om revisor skal bli holdt erstatningsansvarlig.

Ledelsen kan for eksempel bevisst ha lagt fram et misvisende regnskap⁹⁴, og/eller styret kan ha unnlatt å se nærmere på ansvarspådragende handlinger fra ledelsen som styret burde eller måtte forstå ble foretatt. Dersom ledelsen og styret handlet annerledes, hadde tapet ikke oppstått selv om revisor har opptrådt kritikkverdig. Ledelsens og styrets handling/unnlattelse er følgelig årsak til tapet. Det kan også ofte være flere revisorer som utfører et oppdrag, og som alle har medvirket til tapet.

Forutsetningen for at flere plikter å betale erstatning, er at de er ansvarlige for *samme skade*. Vilåårene for erstatning må følgelig være oppfylt for samtlige ansvarlige for den aktuelle skaden.

Med "*en for alle og alle for en*", menes at alle som har medvirket til skaden er solidarisk ansvarlig for denne⁹⁵.

Skadelidte kan derfor i slike tilfeller velge om de vil saksøke revisor, foretaket eller begge to i samme sak⁹⁶. Vi ser i stadig økende grad at revisorer bli saksøkt, og forklaringen kan ligge i plikten til å tegne ansvarsforsikring, slik at skadelidte er sikret å få dekket sitt krav. Det revisjonspliktige foretaket kan være betalingsudyktig, og revisor kan være den eneste mulighet for å få dekket kravet.

I henhold til en dom fra Borgarting lagmannsrett fra 22.04.1998, var spørsmålet i hvilken grad revisor hadde et regresskrav mot andre ansvarlige. Saken gjaldt et inkassobyrå som drev virksomhet i medhold av advokat x's advokatbevilling. Byrået ble slått konkurs etter oppbudbegjæring ved Oslo skifterett. Domstolen fant at klientens tap på grunn av konkursen skyldes revisor, firmaets advokat og inkassofirmaet selv, og at disse var solidarisk ansvarlig for tapet etter SKL § 5-3 nr. 1.

Forutsatt at skadevolder har utbetalt hele erstatningen, eller mer enn han skulle dekke etter de underliggende forhold er spørsmålet i hvilken grad vedkommende kan søke regress hos de andre ansvarlige.

Regressadgangen avhenger av den innbyrdes ansvarsfordelingen mellom skadevolderne etter SKL § 5-3 nr.2.

⁹⁴ Dette var tilfellet for Enron, Finance Credit og Sponsor Service

⁹⁵ Ot.prp nr.75 (1983-1984) kapittel 4

⁹⁶ Gulden, Bror Petter: Den eksterne revisor s 314

Fordelingen skal i henhold til ordlyden avgjøres ”under hensyn til ansvarsgrunnlaget og forholdene ellers”. Lovgiver overlater følgelig til domstolene å foreta en skjønnsmessig vurdering av forholdet.

For det første har graden av skyld betydning for regressadgangen.

Avgir for eksempel ledelsen bevisst et misvisende regnskap i vinnings hensikt, og revisor burde forstått at tallene var feil, foreligger det forskjellig grad av skyld.

Videre vil forholdene ellers ha betydning for fordelingen.

I samme dom 22.04.1998 tok retten stilling til ansvarsfordelingen mellom de ansvarlige.

Ved vurderingen av ”under hensyn til ansvarsgrunnlaget og forholdene ellers” la retten til grunn flere momenter. Det faktiske hendelsesforløp, den utviste skyld og klanderverdigheten av den enkeltes handlemåte, samt deres posisjon og funksjon i byrået, var avgjørende for å fordele ansvaret. Retten fastsatte at revisor måtte bære 6/10 av ansvaret, mens advokaten og den andre revisor ble belastet med 2/10 deler hver. Hovedansvaret ble belastet revisor og han regresskravet mot de to andre bestod følgelig bare av 2/10 deler per person.

Konklusjonen er derfor at i de tilfeller revisor har et regresskrav overfor andre som er ansvarlige for skaden, trer forsikringsselskapet inn i kravet mot de andre ansvarlige

5.3.3 Forsikringsselskapets regressadgang overfor revisor

Verken GFV eller FAL inneholder bestemmelser om regress mot skadevolderen⁹⁷.

Heller ikke foreligger det rettspraksis på område. Vi må derfor søke etter svar på spørsmålet i forarbeidene⁹⁸ til FAL.

Forarbeidene fastslår at den som er skyld i at selskapet pådrar seg ansvar overfor tredjemann utover det som følger av forsikringsavtalen som sådan, vil kunne pådra seg ansvar overfor selskapet⁹⁹.

Juridisk teori mener at det må antas å følge av alminnelige rettsregler at selskapet skal ha en slik regressadgang¹⁰⁰.

⁹⁷ I dette tilfellet er skadevolder, revisor

⁹⁸ NOU 1987:24.s 151

⁹⁹ NOU 1987:24 s 152

¹⁰⁰ Bull, Hans Jacob: Innføring i forsikringsrett s 433

Jeg oppfatter imidlertid forarbeidene slik at selskapet kun har en regressadgang dersom det foreligger forsikringsrettslige innsigelser mot revisor. Dette er rimelig fordi forsikringen er en ytelse fra selskapet som skadevolder har betalt for. Selskapets forsikringsrettslige innsigelser finner vi i FAL kapittel 4.

Regressadgangen er derfor aktuell ved forsikring av revisors ansvar. Dette gjelder når forsikringen er obligatorisk og selskapet ikke har adgang til å gjøre forsikringsrettslige innsigelser gjeldene overfor tredjemann, jf. FAL § 7-7.

Det er flere bestemmelser i FAL kapittel 4 som ikke er fullt så praktiske ved revisors forsikring. Jeg vil derfor konsentrere meg om overtredelse av sikkerhetsforskrifter og fremkallelse av forsikringstilfellet.

FAL § 4-8 fastsetter at selskapet i visse tilfeller kan ta forbehold om at selskapet skal være helt eller delvis uten ansvar dersom sikrede bryter en sikkerhetsforskrift.

Sikkerhetsforskrift er et påbud i forsikringsavtalen om forhold nevnt i FAL § 1-2e¹⁰¹.

Spørsmålet blir da hvilket påbud forsikringsavtalen fastsetter.

Som et praktisk eksempel på dette har GFV i punkt 5.2 en bestemmelse om særskilt fremgangsmåte ved kontakt om bistand fra offentlig fagmyndighet.

I slike tilfeller skal revisor lage et notat om konsultasjonen hvor det fremgår hvem som ga rådet, dato og hva rådet gikk ut på. Dersom revisor ikke følger fremgangsmåten som nevnt, er dette brudd på sikkerhetsforskrift, som kan medføre regress mot revisor.

FAL. § 4-9 regulerer sikredes fremkallelse av forsikringstilfellet.

Har revisor forsettlig utført den ansvarsbetingende handling/unnløstelse, er selskapet ikke ansvarlig, jf. § 4-9 første ledd. Forsikringsavtalen dekker imidlertid både uaktsomme og forsettlige erstatningsbetingende handlinger,

(GFV særvilkår 395 punkt 1), noe som umiddelbart kan synes i motstrid med ovennevnte. Når man imidlertid trekker inn tredjemanns interesse ved obligatoriske forsikringer for revisor gir dette likevel mening. Det er av hensyn til skadelidte i slike tilfeller at erstatningsansvar dekkes uansett revisors ansvarsgrunnlag. Det er imidlertid ingen hensyn som taler for at selskapet overfor revisor skal dekke ansvar som han bevisst har påført seg selv. Ved grov uaktsomhet vil tilsvarende betraktninger gjelde, jf.

¹⁰¹ Jeg går ikke nærmere inn på de ulike forhold i § 1-2, a-e

FAL § 4-9 tredje ledd. I slike tilfeller vil selskapet alltid ha et regresskrav overfor revisor. Revisors ansvar kan imidlertid lempes dersom han ikke har utvist svik, jf. § 4-9 første ledd.

6 Litteraturliste

Arntzen, Andreas i samarbeid med Rune Njøs Jacobsen og Sven Iver Sten (2000)
Ansvarsforsikring – 1 utgave. Oslo: Advokatfirmaet Arntzen, Underland & Co ANS,
2000. - ISBN 82-990261-4-8

Bull, Hans Jacob: *Innføring i forsikringsrett.*- 9 utgave.- Oslo 2003

Den norske revisorforening. *Revisors håndbok.*- 24 utgave.- Oslo 2003.-
ISBN 82-7082-170-5

Cordt-Hansen, Hans. *Revisorloven med kommentarer.*- 2.utgave.- Oslo: Den norske
revisorforening og forfatteren, 2003.- ISBN 82-7082-184-5

Grønn, Terje. Hirsch, Erik og Knutsen, Pål i samarbeid med Norges statsautoriserte
revisorers forening og Wiersholm, Mellbye & Bech. *Norsk domssamling om revisors
erstatningsansvar.*- 1 utgave.- Oslo 1996.- ISBN 82-7082-052-0

Gulden, Bror Petter. *Den eksterne revisor.*- 5 utgave.- Oslo 2002.- ISBN 82-05-30731-8

Gylden, Bror Petter. *Revisjon, teori og metode.*- 3 utgave.- Oslo 2000.-
ISBN 82-02-19904- 2

Hagstrøm, Viggo. *Culpanormen.*- 4 utgave.- Oslo 1985.- ISBN 82-03-11120-3

Lagerström, Peter og Roos, Carl Martin. *Företagsförsäkring. En försäkringsrättslig
introduktion.*- 2 opplag.- Stockholm 1991.- ISBN 91-7598-480-6

Lereim, Kåre. *Revisorjus.*- Oslo 1996.- ISBN 82-7513-046-8

Lødrup, Peter. *Lærebok i erstatningsrett.*- 3.utgave.- Oslo 1995.-
ISBN 82-990563-3-0

Overgaard, Søren Halling. *Revisors erstatnings & disiplinæransvar*.- 1 utgave.-
København 2001.- ISBN 87-574-0305-8

Normann Aarum, Kristin. *Styremedlemmers erstatningsansvar i aksjeselskaper*.- Oslo
1994.- ISBN 82-417-0390-2

Samuelsson, Morten. Sjøgaard, Kjeld. *Erstatningsansvar og forsikring for profesjonelle
rådgivere*.- 1993.- ISBN 87-89411-30-7

svjT 1988

STORTINGSFORHANDLING

Ot.prp. nr. 75 (1997-98)

OFFENTLIG UTREDNING

NOU 1987: 24

NOU: 1997:9

HØYESTERETTSDOMMER

Rt. 2003. 696 “*Ivaran-dommen*”

Rt. 2002.286

Rt. 2000. 679

Rt. 1995.1350

Rt. 1993.1399 “*Ytternes-dommen*”

Rt. 1957. 607

UNDERETTSDOMMER

RG 1996.644

RG 1991.956

RG 1996.644

Borgarting lagmannsrett 22. april 1998

Asker og Bærums herredsrett 14. januar 1993 sak nr. 91 – 1800 "*Baldersaken*"

Eidsivating lagmannsrettsdom 19. juni 1992, ankesak nr. 91-00339

UTENLANDSKE DOMMER:

FED 1999 1799 H

NEMNDSAK

FSN uttalelse nr. 1345

LOVER OG FORSKRIFTER

Lov om forsikringsavtaler av 16. juni 1989 nr. 69 *med endringer, sist ved lov 25. januar 2002 nr 2.*

Lov om revisjon og revisorer av 15. januar 1999 nr. 2

Forskrift om revisjon og revisorer av 25. juni 1999 nr. 712

Lov om årsregnskaper m.v. av 17. juli 1998 nr. 56

ØVRIGE KILDER

Rådsdirektiv 84/253/EØF

FORKORTELSER:

GFV – *Gjensidige NOR Forsikring standardvilkår*

FAL – *Lov om forsikringsavtaler av 16. juni 1989 nr. 69, med endringer, sist ved lov av 25. januar 2000 nr.2*

SKL – *Lov om skadeserstatning av 13. juni 1969 nr. 26*

IFAC – *International Federation og Accountants*

7 Figurliste

Figur 1. Revisors ansvar i forhold til foretaket og tredjemann

Figur 2. Revisors forhold til tredjemann og forsikringsselskapet

Figur 3. Myndighetenes krav til forsikring for revisorer

Figur 4. Revisors ansvar i forhold til foretaket og tredjemann

Figur 5. Ansvarsforsikringens dekningsfelt

Figur 6. Tredjemanns direkte krav mot forsikringsselskapet

8 Vedlegg

FORSIKRINGSVILKÅR FOR: Formueskade

310

Forsikringsvilkår av juli 2000

Avløser vilkår av april 1995

**Gjensidige
NOR**

Innholdsfortegnelse

1. Hvem forsikringen gjelder for — sikrede	1	6.5 Regress	2
2. Hver forsikringen gjelder	1	7. Definisjoner	2
3. Hva forsikringen omfatter	1	7.1 Kontraktsansvar	2
4. Ansvar som dekkes og de begrensninger som gjelder	1	7.2 Verdipapir	3
4.1 Ansvar som dekkes	1	7.3 formueskade	3
4.2 Serierskader	1	7.4 Familie	3
4.3 Gjensidige dekker ikke	1	8. Bestemmelser for forsikringsavtalen	3
4.4 Forsikringssum/Egenandel	2	8.1 Følger av å gi feil opplysninger	3
5. Sikkerhetsforskrifter	2	8.2 Følger av svik	3
5.1 Sikkerhetsforskrift - Takstmenn	2	8.3 Fornyelse av forsikringen	3
5.2 Sikkerhetsforskrift - Revisor	2	8.4 Oppsigelse	3
6. Behandling av erstatningskrav	2	8.5 Eierskifte	3
6.1 Skademelding	2	8.6 Premieberegning når forsikringen opphører i forsikringstiden	3
6.2 Erstatningskrav	2	8.7 Andre bestemmelser	3
6.3 Sikredes plikter	2	9. Særvilkår	4
6.4 Endret risiko	2	Særvilkår 391 — Tap i egen formue	4
		Særvilkår 395 — Fagansvar	4
		Bilstand i klagesaker	5

Forsikringsavtalen består av

- forsikringsbeviset,
- forsikringsvilkårene,
- forsikringsavtaleloven av 16. juni 1989,
- det øvrige lovverk.

Teksten i forsikringsbeviset gjelder foran forsikringsvilkårene. Forsikringsbeviset og forsikringsvilkårene gjelder foran lovbestemmelser som kan fravikes.

1. Hvem forsikringen gjelder for – sikrede

Forsikringen gjelder for den som er angitt i forsikringsbeviset (sikrede).

2. Hvor forsikringen gjelder

Forsikringen gjelder for handling/unnlåttelse foretatt i Norden hvis ikke annet er avtalt og fremgår av forsikringsbeviset.

3. Hva forsikringen omfatter

Forsikringen dekker erstatningsansvar som sikrede eller gjeldende rett kan pådra seg under utøvelse av virksomheten som er angitt i forsikringsbeviset, for så vidt ansvaret gjelder formueskade (Se definisjon formueskade punkt 7.3) tilføyet en annen ved forglemmelse, feilskrift, feilregning, feilhørsel eller andre ubestemte feil fra sikrede eller noen i dennes tjeneste.

4. Ansvar som dekkes og de begrensninger som gjelder**4.1 Ansvar som dekkes**

Forsikringen dekker formueskade konstatert i forsikringstiden.

formueskader konstatert i forsikringstiden, men som er forårsaket mer enn 2 år før forsikringens ikrafttredelse er ikke dekket.

Er en formueskade voldt ved unnlatelse, regnes ansvaret i tvilstilfelle som oppstått den dag den unnlatte handling senest måtte ha vært foretatt om skaden skulle vært unngått, jf. forsikringsavtaleloven §§ 4-1 og 4-2.

4.2 Serieskader

Alle skader som skyldes samme ansvarsutløsende forhold, handling eller unnlatelse, eller som har sin årsak i en sammenhengende kjede av hendelser, regnes som ett skadetilfelle. Gjensidiges ansvar for serieskader er begrenset til den forsikringssum som gjaldt da første formueskade ble konstatert i forsikringstiden.

4.3 Gjensidige dekker ikke

1. Erstatningsansvar som skyldes følgende straffbare handlinger utvist av sikrede personlig eller av hans personale:
 - underslag
 - tyveri
 - bedrageri
 - utroskap
 - dokumentfalsk
 I henhold til straffeloven av 22. mai 1902 nr 10.
2. Erstatningsansvar som følge av feilaktig utbetaling av penger eller sjekker.
3. Erstatningsansvar som sikrede pådrar seg i henhold til lov om skadeserstatning av 13. juni 1969 §§ 3-5 og 3-6 (oppvelsing og æreskrenkelse) eller betaler og lignende, herunder Punitive Damages og Exemplary Damages.
4. Kontraktsansvar (Se definisjon punkt 7.1).
5. Erstatningsansvar for tap som skyldes skade på person eller ting.
6. Erstatningsansvar i egenskap av styre, styremedlem, bedriftsforsamling eller kontrollkomité.
7. Erstatningsansvar for tap som sikrede forårsaker eller burde forårsaket vilje oppstå som følge av handlinger forårsaket før forsikringens ikrafttreden.
8. Erstatningsansvar på grunn av insolvens.
9. Erstatningsansvar for skade på eller tap av datavare.
10. Erstatningsansvar overfor medeier eller overfor moridattersekskap, eller virksomhet som disponeres av sikrede, eller hvor sikrede eller dennes familie (Se definisjon familie punkt 7.4) har mer enn 50% eierinteresse.
11. Erstatningsansvar for skade som direkte eller indirekte står i sammenheng med atomkjernereaksjoner.
12. Erstatningsansvar for skade og økning av skade, som direkte eller indirekte står i sammenheng med krig og krigslignende handlinger, enten krig er erklært eller ikke, opprør eller lignende alvorlige forstyrrelser av den offentlige orden.
13. Erstatningsansvar for tap som følge av overtredelse av bestemmelser om skatte- og avgiftsbetaling eller bestemmelse om skatte- og avgiftsbetaling.

4.4 Forsikringssum/Egenandel

Når ikke annet fremgår av forsikringsbeviset, er Gjensidiges samlede erstatningsplikt pr. forsikringsår kr 500.000 inkl. redningsutgifter (jfr. forsikringsavtaleloven § 6-4).

Ved formueskade som realiserer seg utenfor Norden, er Gjensidiges ansvar inklusive erstatningsbeløp, redningsomkostninger og saksomkostninger, begrenset til forsikringsbevisets forsikringssum. Renter kommer i tillegg til forsikringssummen, jfr. forsikringsavtaleloven § 8-4, i.f.

Ved ethvert erstatningsoppgjør fratrekkes en egenandel lik 10 % - minimum kr 10.000, maksimum kr 35.000.

5. Sikkerhetsforskrifter

I forsikringsbeviset kan det være inntatt sikkerhetsforskrifter. Den som ved handling eller unnlattelse forsømmer å overholde eller å påse at en sikkerhetsforskrift overholdes, kan helt eller delvis miste retten til erstatning, jfr. forsikringsavtaleloven § 4-8.

Retten til erstatning bortfaller også dersom forsømmelsen er gjort av personer som utfører arbeid av ledende art og av andre som har en særlig selvstendig stilling innen virksomheten, samt arbeidsledere, herunder formenn o.l.

Den enkelte sikkerhetsforskrift kan inneholde tilleggbestemmelser som utvider eller innskrenker denne personkrets.

5.1 Sikkerhetsforskrift - Takstmann

Takstmannen skal besiktige takstobjekter og innhente tegninger/ beskrivelser og regnskap.

Takstmannen skal innhente opplysninger om tinglyste heftelser/rettigheter på/i takstobjektet samt offentlige reguleringer som får betydning for taksten. Enhver takst skal bygge på en teknisk vurdering, en vurdering av regnskapene, samt en markedsvurdering. Disse vurderingene skal være skriftlige og skal oppbevares slik at de kan framlegges senere.

Ved taksering av fast eiendom/eierleiligheter skal takstmannen innhente panteattest/utskrift fra grunnboken, med mindre det fremgår av takstdokumentene at grunnboken ikke er gjennomgått/kontrollert av takstmannen.

Takstmannen skal innhente 2 siste års regnskap ved taksering.

5.2 Sikkerhetsforskrift - Revisor

Dersom sikrede under utførelse av oppdrag for klienter kontakter offentlige fagmyndigheter for konsultativ bistand, og mottar muntlig evar skal sikrede lage et notat om konsultasjonen hvor det fremgår hvem som ga rådet (navn på person), dato og hva rådet gikk ut på. Med offentlige fagmyndigheter menes offentlige organer, lovutvalg, departement, offentlige komiteer o.l.

6. Behandling av erstatningskrav

6.1 Skademelding

Reises erstatningskrav mot sikrede eller kan det ventes at krav vil bli reist, må Gjensidige underrettes straks. jfr. forsikringsavtaleloven § 4-10, 2. og 3.ledd.

6.2 Erstatningskrav

1. Uten Gjensidiges samtykke må sikrede ikke innramme noen erstatningsplikt eller forhandle om erstatningskrav.
2. Likestilt med sikrede er den person som har fullmakt til å innramme erstatningsplikt eller forhandle om erstatningskrav.
3. Blir krav som overstiger egenandelen reist mot sikrede og ansvaret omfattes av forsikringen, behandler Gjensidige saken og betaler de nødvendige omkostningene for avgjørelse av erstatningsspørsmålet.
4. Selv om forsikringssummen overskrides, betales de omkostninger som på forhånd er godkjent av Gjensidige og renter av idemt erstatningsbeløp som hører inn under forsikringen.
5. Er Gjensidige villig til å ordne en sak i minnelighet, eller å betale ansvarssummen, svarer Gjensidige ikke for videre utgifter ved tvisten. Gjensidige har rett til å betale enhver erstatning direkte til skadelidte.

6.3 Sikredes plikter

Sikrede er forpliktet til – vederlagsfritt – å foreta de utredninger, analyser og undersøkelser som er av betydning for vurderingen av skadelidtes erstatningskrav (evt. av skaden og sikredes ansvar) og som kan gjennomføres i sikredes virksomhet. Sikrede plikter – vederlagsfritt – å stille til disposisjon vitner og sakkyndige blant de ansatte ved eventuell rettsak der den sikrede er saksøkt, og ellers når Gjensidige Forsikring har behov for dette, jfr. forsikringsavtalelovens § 7-8.

6.4 Endret risiko

Har sikrede hatt høyere omsetning foregående år, eksklusive m.v.a. og særavgifter og/eller høyere lønningsbudsjett, for forsikringsåret enn oppgitt til Gjensidige, eller det er gitt feil opplysninger om andre størrelser som ligger til grunn for premieberegningen, reduseres erstatningen i forholdet mellom den premie som er beregnet og den premien som skulle vært beregnet, jfr. forsikringsavtalelovens § 4-8.

6.5 Regress

Kan sikrede forlange at tredjemann erstatter tapet, inntre Gjensidige ved utbetaling av erstatning i sikredes rett mot tredjemann.

7. Definisjoner

7.1 Kontraktsansvar

Med "kontraktsansvar" menes erstatningsansvar som alene bygger på tilsagn, avtale, kontrakt eller garanti. Herunder, men ikke begrenset til: – ansvar som går utover hva som følger av

alminnelige erstatningsregler, men som sikrede ved tilsagn, kontrakt, avtale eller garanti likevel har påtatt seg å bære.

- ansvar sikrede endelig må bære fordi sikrede har gitt avkall på sin rett til regress.
- ansvar som skyldes at sikredes ytelse i henhold til kontrakt eller avtale er mangelfull, forsinket eller uteblitt.
- ansvar for formueskade som i kontraktsforhold voides på sikredes eget arbeid eller ytelse.

7.2 Verdpapir

Med "verdpapir" menes omsetningsgjeldsbrev og dermed likestilte dokumenter, samt aksjebrev. Enkle gjeldsbrev er ikke verdpapir.

7.3 formueskade

Med "formueskade" menes økonomisk tap som ikke er oppstått som følge av fysisk skade på person eller ting.

7.4 Familie

Med "familie" menes sikredes foreldre, barn, fosterforeldre, stebarn, søsken og deres ektefeller, samt sikredes ektefelle eller samboer. Med "samboer" menes person sikrede lever sammen med i et ekteskapelig forhold hvis det i folkeeregistret fremgår at vedkommende har hatt felles bolig med sikrede de siste 2 år eller det på annen måte fremgår at ekteskapslignende forhold har vedvart de siste 2 år.

8. Bestemmelser for forsikringsavtalen

8.1 Følgene av å gi feil opplysninger

Dersom de opplysninger om risikoen som forsikringstakeren eller noen på hans eller hennes vegne har gitt ved tegning av forsikringen, er uriktige eller ufullestendige på noe vesentlig punkt, kan Gjensidige si opp forsikringen med 14 dagers varsel (jf. forsikringsavtaleloven § 4-3). Har forsikringstakeren foretatt sin opplysningsplikt kan retten til erstatning settes ned eller falle bort (jf. forsikringsavtaleloven § 4-2).

8.2 Følgene av svik

Den som gjør seg skyldig i svik mot Gjensidige, kan tape enhver rett etter forsikringsavtalen. Har han eller hun flere forsikringsavtaler med Gjensidige, tapes også retten til erstatning etter disse ved samme hendelse, og Gjensidige kan med øyeblikkelig virkning si opp enhver forsikringsavtale med forsikringstakeren (jf. forsikringsavtaleloven §§ 4-2, 4-3 og 8-1).

8.3 Fornyelse av forsikringen

Forsikringen fornyes for ett år om gangen dersom forsikringstakeren ikke nytter sin rett til oppsigelse, og dersom Gjensidige ikke har varslet forsikringstakeren minst to måneder før utløpet av forsikringstiden om at selskapet ikke ønsker å forlenge forsikringen (jf. forsikringsavtaleloven § 3-6).

8.4 Oppsigelse

Forsikringstakeren kan si opp avtalen dersom forsikringsbehovet faller bort eller det foreligger andre særlige grunner. Forsikringstakeren kan ellers si opp forsikringsavtalen fra utløpet av forsikringstiden, dersom han varslar Gjensidige om dette senest en måned fra den dag premievarsel for ny avtaleperiode er sendt (jf. forsikringsavtaleloven § 3-2). Gjensidige kan si opp forsikringsavtalen i samsvar med reglene i forsikringsavtaleloven § 3-3.

8.5 Eierskifte

Ved eierskifte opphører forsikringen. Forsikringen gjelder likevel til fordel for ny eier i 14 dager etter eierskiftet, dersom ny eier ikke har tegnet egen forsikring. Jf. forsikringsavtaleloven § 7-2.

8.6 Premieberegning når forsikringen opphører i forsikringstiden

1. Opphør i medhold av forsikringsavtaleloven
Dersom forsikringen opphører i forsikringstiden i medhold av forsikringsavtaleloven, godskrives uoppbrukt premie i forholdet mellom den forsikringstid det er betalt premie for, og gjenværende forsikringstid.
2. Opphør som følge av manglende premiebetaling
Dersom forsikringen opphører som følge av manglende premiebetaling, beregnes premie for den tid forsikringen har vært i kraft etter følgende skala:

Forsikringstid	Premie i % av årspremien
Inntil 1 mnd.	20 %
Inntil 2 mndr.	30 %
Inntil 3 mndr.	40 %
Inntil 4 mndr.	50 %
Inntil 5 mndr.	60 %
Inntil 6 mndr.	70 %
Inntil 7 mndr.	80 %
Inntil 8 mndr.	90 %
Over 8 mndr.	100 %

8.7 Andre bestemmelser

8.7.1 Lovvalg

Norsk lovgivning gjelder for forsikringsavtalen i den utstrekning dette ikke er i strid med lov av 27. november 1992 nr. 111 om lovvalg i forsikring, eller det er gjort annen avtale.

8.7.2 Vernetting

Twister etter forsikringsavtalen avgjøres ved norsk domstol, med mindre det er i strid med uttrykkelige regler i gjeldende lovgivning, eller det er gjort annen avtale.

8.7.3 Valuta

Premiebeløp og erstatning som springer ut av forsikringsavtalen, regnes i norske kroner (NOK) dersom ikke fremgår av avtale eller forsikringsbevis.

9. Særvilkår

Bare de særvilkår som er angitt i forsikringsbeviset gjelder for forsikringen.

Bestemmelsene i vilkåret for øvrig gjelder i den utstrekning disse ikke er fraveket i særvilkåret.

Særvilkår 391 – Tap i egen formue

Forsikringen er utvidet til å omfatte sikredes tap i egen formue ved faktisk utbetaling på forfalskede sjekker, vekslar og andre verdipapir (Se definisjon verdipapir punkt 7.2).

Særvilkår 395 – Fagansvar

1. Gjensidige dekker sikredes erstatningsansvar for formueskade (se definisjon punkt 7.3) som er voldt under utøvelse av den virksomhet som er angitt i forsikringsbeviset, dersom erstatningskrav blir fremsatt mot sikrede i forsikringstiden.
2. Erstatningsansvar forårsaket mer enn 1 år før forsikringsavtalens ikrafttredelsesdato er ikke dekket.

Alle formueskader som skyldes samme ansvarsløsende forhold, handling eller unnlatelse, eller som har sin årsak i en

sammenhengende kjede av hendelser, regnes som ett skadetilfelle.

Gjensidiges ansvar for formueskadetap er begrenset til den **forsikringssum** som gjaldt da første formueskade ble konstatert i forsikringstiden.

Erstatningskrav anses å være fremsatt på det tidspunkt:

1. Sikrede eller Gjensidige første gang mottar skriftlig krav om erstatning fra skadelidte, eller
2. Gjensidige første gang mottar skriftlig krav vedrørende omstendigheter som kan ventes å føre til at erstatningskrav blir reist mot han.

Det tidligste tidspunkt som nevnt ovenfor er avgjørende for når erstatningskrav skal anses å være fremsatt.

Frist for melding av forsikringstilfelle:

Gjensidige blir fri for ansvar dersom sikrede ikke fremsetter **krav mot selskapet** innen 12 måneder etter at sikrede fikk kunnskap om de forhold som begrunner det, jf. forsikringsavtalelovens § 8-5.

